

Østre Agder

Samfunnsanalyse

TF-notat nr. 10/2014

Marit O. Nygaard, Knut Vareide og Lars U. Kobro

Tittel: Østre Agder
Undertittel: Samfunnsanalyse
TF-notat nr.: 10/2014
Forfatter(e): Marit Owren Nygaard, Knut Vareide og Lars Ueland Kobro
Dato: 14.02.2014
ISBN: 978-82-7401-688-0
ISSN: 1891-053X
Pris: Kr. 150,-
Framsidedfoto: Illustrasjonsfoto
Prosjekt: Næringsstrategi for kommunene i Østre Agder
Prosjektnr.: 20130780
Prosjektleder: Lars U. Kobro
Oppdragsgiver(e): Østre Agder samarbeidsforum

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf.: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Marit Owren Nygaard er samfunnsøkonom fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås. Hun har tolket og kommentert tallgrunnlaget i notatet.
nygaard@tmforsk.no

Knut Vareide er sosialøkonom fra Universitetet i Oslo. Vareide har fremskaffet det meste av notatets tallgrunnlag og utviklet analyse-designet.
vareide@tmforsk.no

Lars U. Kobro er statsviter fra Universitetet i Bergen. Kobro har ledet den deltakerbaserte delen av arbeidet og koordinert forskerinnsatsen i dette prosjektet.
kobro@tmforsk.no

Forord

Dette notatet presenterer en gjennomgang av tall knyttet til arbeidsplassutvikling og befolkningsstørrelser i Østre Agder. Det er regionen som er objekt for arbeidet, men siden regionen naturligvis består av et antall (åtte) enkeltkommuner, viser vi også en rekke figurer og tabeller som kommenteres for hver enkelt kommune.

Dokumentet er en delleveranse under prosjektet *Strategisk næringsplan for kommunene i Østre Agder*. Fra Telemarksforskings side er leveransen i prosjektet todelt, men hvor de to delene er nært forbundet. Det ene er modellutvikling med tallgrunnlag som hører til modellen, utviklet for å skape et best mulig grunnlag for felles forståelse av regionale utfordringer. Det er lettere å arbeide sammen for å løse utfordringer i en regional kontekst, dersom oppfatningene av hvilke utfordringer som regionen står overfor deles. Det andre innsatsområdet vi bidrar med i prosjektet er en deltakerbasert prosess hvor vi sammen med næringsjefene/konsulenter i de involverte kommunene bruker tallene og modellforståelsen fra dette notatet i strategiske diskusjoner. Prosessen har vært åpen for innspill og synspunkter også fra personer og miljøer utenfor næringsjefkollegiet.

Bø, 28.01.2014

Lars U. Kobro
Prosjektleder

SAMMENDRAG	6
1. PROGRAMTEORI OM ATTRAKTIVITET	9
2. ARBEIDSPLASSE	13
3. PENDLING OG ARBEIDSMARKEDSINTEGRASJON	34
4. BEDRIFTS- OG BESØKSATTRAKTIVITET	36
5. BEFOLKNING	42
6. BOSTEDSATTRAKTIVITET	47

Sammendrag

Dette kapitlet gir et kort sammendrag av rapporten – mer med henvisninger til funn, enn presentasjon av dem. Modeller og grafikk er utelatt i dette kapitlet.

Folk skaper steder

Hvorfor har det bodd folk på de stedene vi analyserer, hvorfor bor det folk der nå, og kommer det til å bo folk der i fremtiden? Det er det grunnleggende spørsmålet som ligger bak våre samfunnsanalyser. Folk skaper stedets puls – i næringslivet, i kulturlivet, på sosiale arenaer, i boligmarkedet og i skoler og barnehager. Overalt er det folk som skaper eksistensgrunnlag for annen aktivitet og livsutfoldelse. En stedlig befolkning utvikler seg av to direkte årsaker, alt annet er påbyggende faktorer. De to er *fødselsbalanse* og *flytting*. Folk som ikke flytter ut, er en del av flyttebalansen – det vi kaller nettoflytting.

Mekanismene bak et steds flyttebalanse handler prinsipielt om to ulike forhold. Stedets arbeidsplassutvikling er den tydeligste drivkraften som forklarer flytting, men det finnes også andre årsaker – de kaller vi i utgangspunktet «andre flyttefaktorer».

Arbeidsplassutviklingen splittes opp i arbeidsplasser som i liten grad kan påvirkes lokalt – de er mer eller mindre en funksjon av kommunens/regionens størrelse, eller de skyldes beslutninger foretatt av beslutningstakere utenfor regionen. Den andre typen arbeidsplasser er det vi kaller endogen arbeidsplassutvikling – konkurranseutsatt næringsliv som skapes lokalt/regionalt. Dette deler vi i sin tur i to typer; basisnæringsliv og besøksnæringsliv.

Andre flyttefaktorer enn arbeidsplasser er svært sammensatt og mangfoldig. Men også her skiller vi mellom eksogene (ytre) og endogen (intern) arbeidsplassutvikling. Stedets størrelse, dets integrering med andre omkringliggende arbeidsregioner og bosteder, og vekstnivået i nabokommuner er eksempler på eksogene forhold.

Modellen som en slik forståelse av et steds utvikling representerer, presenteres i kapittel 1. I de neste kapitlene viser rapporten til utviklingstrekk i regionen og i regionens kommuner enkeltvis i henhold til den innledende modellen. Vi setter så dette sammen i en samlet modell for attraktivitet i Østre Agder i det avsluttende kapitlet.

Tallenes tale

Antall arbeidsplasser i Østre Agder økte med 8,8 prosent mellom 2000 og 2012 mens veksten nasjonalt i samme periode var på 12,9 prosent. Antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Østre Agder økte med 13 prosent, veksten nasjonalt var på 17,6 prosent. Det er imidlertid utviklingen i privat sektor som er mest interessant å analysere, både fordi den samlet sett er størst, fordi den svinger mest og fordi det gjerne er næringsutvikling i privat sektor som er gjenstand for lokalt og regionalt (nærings-) utviklingsarbeid.

Regionen har i snitt hatt en relativ arbeidsplassvekst i næringslivet som er lavere enn veksten nasjonalt. I 2012 var arbeidsplassveksten 1,3 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene til forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. I Østre Agder har arbeidsplassnedgangen vært sterkere enn det bransjeeffekten skulle tilsi. Men Østre Agder har en negativ bransjustert vekst. Det har blitt skapt færre arbeidsplasser enn det regionens bransjestruktur kan forklare. Nedgangen knytter seg først og fremst til det vi i analysen kaller «basisnæringer».

Når vi ser nærmere på basisnæringenes utvikling i Østre Agder, ser vi at det er antallet arbeidstakere i industrien som er sterkest redusert. Det er blitt mer enn 1 800 færre arbeidsplasser i industrien i perioden, det er en reduksjon på 30 prosent. I samme periode har Norge som helhet hatt en reduksjon på ca. 11 prosent i industrisyssetningen. Det er en betydelig relativ nedgang i basisnæringene som forklarer det meste av arbeidsplassnedgangen i privat sektor i Østre Agder.

Handelsbransjen er den klart største *besøksnæringen*. Antallet arbeidsplasser i handelsbransjen er mer enn dobbelt så stort som i de andre besøksnæringene til sammen. Den har utviklet seg svakt positivt i perioden – negativt etter 2008. Aktivitetsnæringene som også ligger under samlebetegnelsen besøksnæringer, er i utgangspunktet små, også i denne regionen. Men den har vokst mest. Det var 515 arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i regionen i 2000, og 761 i 2012. Det tilsvarer en øking på nesten 48 prosent. Serveringsbransjen økte frem mot 2007, men ble så redusert til å sysselsette bare noen få mer enn den gjorde i 2000.

Overnattingsbransjen i regionen sysselsatte, noe overraskende, bare 388 personer i 2000. I 2012 var antallet arbeidsplasser i overnatting redusert til 302, en reduksjon på 86 arbeidsplasser

Et svært viktig forhold for alle kommuner og regioner i Norge, er hvordan arbeidsmarkedet på stedet er integrert med arbeidsmarkedet utenfor kommunen eller regionen. Dette kommer til uttrykk gjennom ut- og innpendling til andre kommuner som befinner seg innenfor praktisk pendlingsavstand og reisemåte. Arbeidsmarkedsintegrasjonen er et mål for hvor sterkt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet gjennom inn- og utpendling. Vi måler dette gjennom å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med andelen av arbeidsplassene i stedet som det pendles inn til. Detaljer i dette bildet kommer fram i kapittel 3.

Folketallet i Østre Agder var 81 100 i 2000. Folketallet steg jevnt men svakt fram mot 2007. Etter 2007 har det vært en sterkere vekst, og ved utgangen av tredje kvartal 2013 var folketallet 90 174. Fødselsbalansen har vært positiv hvert år, og den har økt med årene. Nettoinnvandringen har vært positiv i alle årene. Innvandringen har bidratt mye til befolkningsveksten i Østre Agder etter 2007. Selv om fødselsbalansen er positiv, er den lavere enn i landet som helhet. Den store innvandringen til Østre Agder har også vært svakere enn for Norge samlet sett. Det er innvandringen som numerisk bidrar mest til folketallsvekst i Østre Agder, men relativt sett i forhold til resten av landet, er det innenlands flytting som skiller flyttemønsteret i Østre Agder positivt fra resten av landet. Befolkningsveksten i Østre Agder har samlet sett vært noe under landsgjennomsnittet.

Bransjestrukturen for en region er en viktig forklaringsvariabel for en del av variasjonene for stedets næringsutvikling. Det er først og fremst den relative nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringene som har bidratt mest til den negative arbeidsplassutviklingen i privat sektor i Østre Agder. Den bransjejusterte veksten, det vi kalte reell bedriftsattraktivitet i basisnæringene, har vært negativ – det har vært en høyere nettoflytting til Østre Agder enn det som er statistisk forventet ut fra bransjestruktur. Østre Agder viser seg derfor, på tross av utfordringer i det private næringslivet, spesielt i basisnæringene, å være et meget attraktivt sted å bo. Dette vil det være naturlig å legge vekt på i den videre drøftingen av de næringspolitiske veivalgene som skal foretas i regionen.

1. Programteori om attraktivitet

En programteori går i korthet ut på å forklare med vitenskapelig holdbarhet hvordan og hvorfor ting henger sammen på visse måter. Dette kapittelet viser den modellen for programteori for attraktivitet som arbeidet med denne rapporten og det prosjektet den inngår i, bygger på. Mer utfyllende rapporter hvor programteorien presenteres mer detaljert, finnes på www.telemarksforskning.no.

1.1 Med mennesker i sentrum

Folk skaper steder. I vår forståelse av næringsutvikling, er næringsliv et middel for å opprettholde og øke både kvantitet og kvalitet ved bosettingen på stedet. Et sted er nettopp et sted, fordi det bor mennesker der. Tradisjonelt har det bodd folk på steder der det har vært mulig å livnære seg. De fleste steder i Norge er skapt fordi det har vært naturgitte eller andre forutsetninger for å drive næring der. Landbruk i bakkene ned mot Mjøsa, sagbruk i energistrømmen fra Glomma i Sarpsborg, smelteverk med energi fra vannfall i Odda og skipsbygging og skipsfart fra byer som vokste opp i sund og fjorder på Sørlandet. Det er ikke slik at steder rundt omkring i Norge vokste opp fordi folk syntes stedene var spesielt vakre – selv om mange steder naturligvis er det. Kommunene og stedene i Østre Agder er nok også vakre, men det har først og fremst vært næringsgrunnlaget og evnen til å skape verdier og dermed arbeidsplasser av dette, som har skapt regionen.

Vi starter altså vår analyse med å fokusere på stedets befolkning – hvorfor har det bodd folk her, og hvorfor skal det bo folk her i framtiden? En befolkning utvikler seg av to direkte årsaker, alt annet er underliggende faktorer. De to er *fødselsbalanse* og *flytting*. Folk som ikke flytter ut, er en del av flyttebalansen – det vi kaller *nettoflytting*.

Fødselsbalanse handler om forholdet mellom fødsler og død. Det er naturlig at kommuner driver helsestell og omsorg, men de kan likevel ikke forhindre at befolkningen dør – på sikt... Frukthetsstimulerende tiltak ligger også litt på siden av kommunens normale handlingsrom, det eneste tiltaket som er relevant i denne sammenhengen, er å holde på sin kvinnelige befolkning i fruktbar alder, og tiltrekke seg flere av samme slaget. Det er i så fall *flyttestrategiske* overveielser, hvilket bringer oss til den egentlige starten på programteori for attraktivitet; en forbedret flyttebalanse.

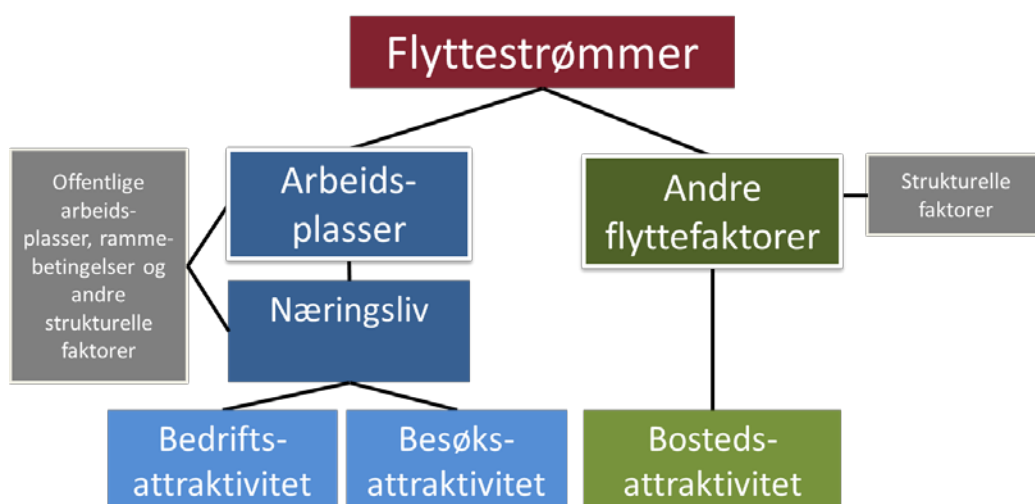
Mekanismene bak et steds flyttebalanse handler på sin side om to forhold. Arbeidsplassutvikling er den tydeligste drivkraften bak flytting, men det finnes også andre flyttefaktorer – se figur 1. Arbeidsplassutviklingen må derfor ses som én faktor – og settes i sammenheng med sin egentlige begrunnelse i denne analysen – *å skape og opprettholde et sted*.

Arbeidsplassutviklingen er som vi ser på neste side, sortert til venstre i figuren, i blå bokser. Andre flyttefaktorer som vi ikke vil bruke plass til å utdype ytterligere i dette notatet fordi det handler om næringsutvikling, står til høyre i grønne bokser.

Strukturelle forhold, illustrert i grå bokser, har stor betydning for flyttestrømmene til et sted. Dette vil senere i rapporten beskrives i mer detalj, bl. a. som forhold rundt stedets bransjestruktur.

Arbeidsplassutviklingen splittes som vi ser i figuren, opp i offentlige arbeidsplasser som anses som en eksogen faktor. – Eksogene faktorer er forhold som ligger utenfor det lokale handlingsrommet å arbeide med, og å avgjøre. De er ikke upåvirkbare, som f.eks. lokalisering av en videregående skole til en kommune, *men dette avgjøres ikke lokalt*. Det samme gjelder andre fylkeskommunale eller statlige arbeidsplasser. Utvikling av arbeidsplasser i kommunal sektor er stort sett en funksjon av stedets størrelse. Det er ikke naturlig å tenke seg at en kommune kompenserer nedgang i privat sektor ved å bygge ut kommunale arbeidsplasser. Lokale debatter om privatisering av offentlige tjenester påvirker heller ikke modellen mye, fordi slike arbeidsplasser i privat sektor i realiteten er substitutter for offentlige arbeidsplasser; private sykehjem, private barnehager, skoler etc. Slike arbeidsplasser plasserer vi utenfor den fargede modellen, slik at det i realiteten er det konkurranseutsatte næringslivet som vi mener at lokale strategier for økt arbeidsplassutvikling, bør rette seg inn mot.

Utviklingen av det konkurranseutsatte næringslivet er som kommentert ovenfor, også preget av strukturelle forhold. Det strukturelle forholdet som sterkest påvirker det lokale næringslivet er *bransjesammensetting*. Det har i mange år vært vekst i den «oljesmurte» delen av norsk økonomi. Det er imidlertid de delene av denne økonomien som er arbeidskraftintensiv, som skaper de beste forutsetningene for et *sted* eller *region* å vokse. Oljerelaterte tekniske tjenester, ingeniørtjenester, rådgivning, etc. vokser. Landbruksnæringen, den tradisjonelle industriproduksjonen og overnattingsnæring, er eksempler på bransjer som har hatt redusert sysselsetting i en årrekke. Vi kan registrere hver enkelt kommune og region i Norge i dette bildet, og fastslå om stedet har en *forventet, bedre* eller *svakere* utvikling enn det de strukturelle forholdene der tilsier. En region er sterkt influert av sine strukturelle særtrekk – men ikke låst av dem.

Figur 1: Modell for en programteori for attraktivitet

Når vi skaffer oss oversikt over hvilke strukturelle forhold som påvirker hver enkelt kommune og region, og fastsetter styrken av dem, står vi igjen med kunnskap om *det lokale handlingsrommet* – det er merket blått i figuren, grønt når det gjelder forhold utenfor arbeidsplassutviklingen. Vi deler, som vi ser, det stedlige/regionale næringslivet i to. Dette analytiske skille vil prege dette notatet videre. På den ene siden har vi det konkurranseutsatte næringslivet som produserer varer og tjenester til markeder utenfor regionen. Dette er naturligvis eksportnæringer innenfor fisk, olje og skipsfart etc., men det er også næringer som «eksporterer» til markeder utenfor regionen, slik som husdyrproduksjon, annet landbruk og verkstedsnæring. Den andre næringsgruppen er *besøksnæringer* som naturligvis er all turistvirksomhet i overnatting og servering, men det er også opplevelser, sport og aktiviteter – og fremfor alt; handel. All detaljhandel i butikk er en besøksnæring – den er avhengig av at kunden besøker handelsstedet/utsalget. Internetthandel faller derfor utenfor denne gruppen.

Hvis kommunen (eller regionen) har en sterkere utvikling enn hva de strukturelle faktorene gir av betingelser, har kommunen *positiv attraktivitet*. Strukturelle påvirkninger og egen innsats gir seg imidlertid utslag på *ulike områder*. Noen har en svakere utvikling av arbeidsplasser, men en bedre befolkningsutvikling enn hva arbeidsplassutviklingen skulle tilsi. Da sier vi at de har positiv *bostedsattraktivitet*. Noen har bedre utvikling av sysselsetting i en eller begge næringsgruppene, enn strukturforutsetninger skulle tilsi. Da har de i tilfelle positiv *bedrifts-* eller *besøksattraktivitet* – eller begge deler.

Vi skal nå se nærmere på de ulike komponentene i modellen, med tall og utviklingstrekk fra Østre Agder-regionen. Er Østre Agder attraktiv?

2. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling. Det er den mest sentrale enkeltfaktoren som forklarer flyttemønstre i norske regioner. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse innenfor næringspolitikken for arbeidsplassene i privat sektor, som en derfor forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling, som i dette prosjektet.

2.1 Antall arbeidsplasserⁱ

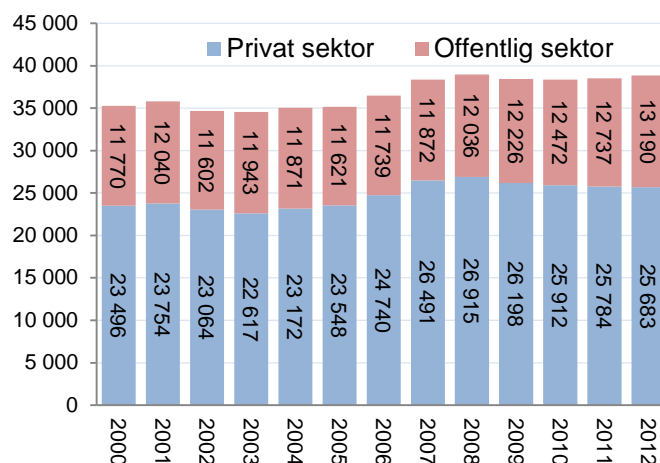
I 2012 var det registrert 13 190 arbeidsplasser i offentlig sektor i Østre Agder. Dette er en oppgang på 1 420 arbeidsplasser siden 2000.

Privat sektor økte med 2 187 arbeidsplasser fra 2000 til 2012. Det var 25 683 arbeidsplasser i privat sektor i 2012. Dette utgjør 66 prosent av alle arbeidsplassene i regionen. På landsbasis utgjør privat sektor 70 prosent av alle norske arbeidsplasser.

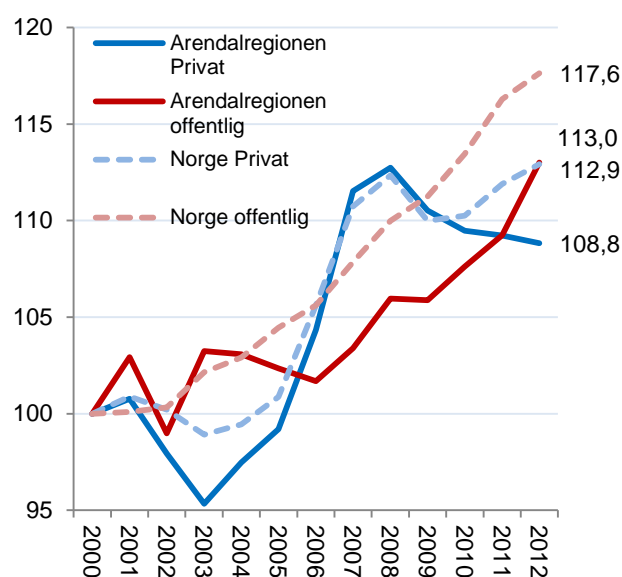
Mellom 2003 og 2008 var det en jevn øking i privat sektor. Det har imidlertid vært en jevn nedgang siden da. I figur 3 ser vi hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser i Østre Agder har vært siden 2000, sammenliknet med utviklingen i landet forøvrig. Mellom 2005 og 2010 var veksten i privat sektor i regionen nesten identisk med landet samlet sett. Det var en kraftig oppgang i denne perioden, og et lite fall mellom 2008 og 2010. Mens det har vært vekst på landsbasis i privat sektor siden 2010, har det vært en svak nedgang i Østre Agder.

Antall arbeidsplasser i Østre Agder økte med 8,8 prosent mellom 2000 og 2012. Veksten nasjonalt i samme periode var på 12,9 prosent. Antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Østre Agder økte med 13 prosent, mens veksten nasjonalt var på 17,6 prosent.

I figur 3 står det «Arendalregionen». Dette er her det samme som Østre Agder-regionen.

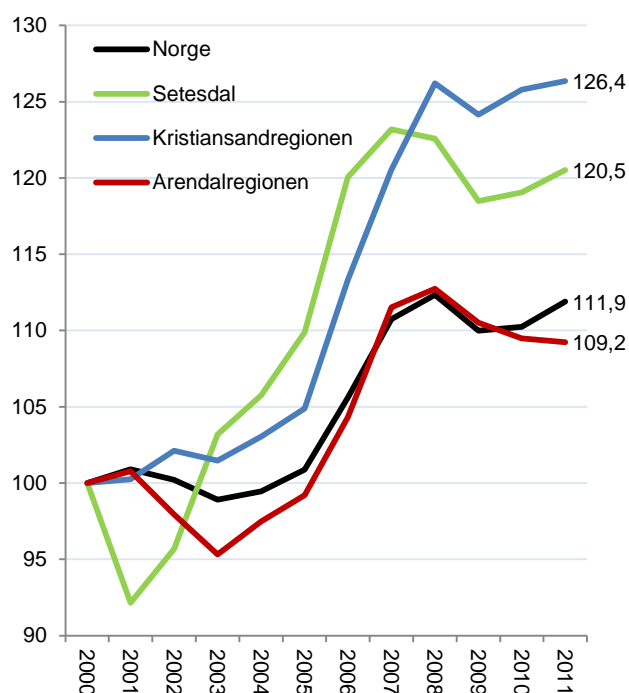
Figur 2: Antall arbeidsplasser i Østre Agder 2000 - 2012.

Figur 3: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000 = 100. Arendalregionen = Østre Agder-regionen.

I figur 4 ser vi arbeidsplassutviklingen i alle sektorer i regionene i Aust-Agder sammenliknet med landsgjennomsnittet. Av regionene i Aust-Agder er det Østre Agder (i figuren, kalt Arendalregionen) som har hatt en vekst som er mest lik veksten nasjonalt. Mens arbeidsplassene i Norge har økt med 12 prosent, har veksten vært på 9 prosent i Østre Agder.

De andre regionene i fylket har hatt en arbeidsplassvekst som ligger betydelig over veksten på landsbasis. I Setesdal økte antall arbeidsplasser med 20 prosent. I Kristiansandregionen¹ økte arbeidsplassene med 26 prosent.

Figur 4: Arbeidsplassutviklingen, alle sektorer, i de enkelte regionene i Aust-Agder, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

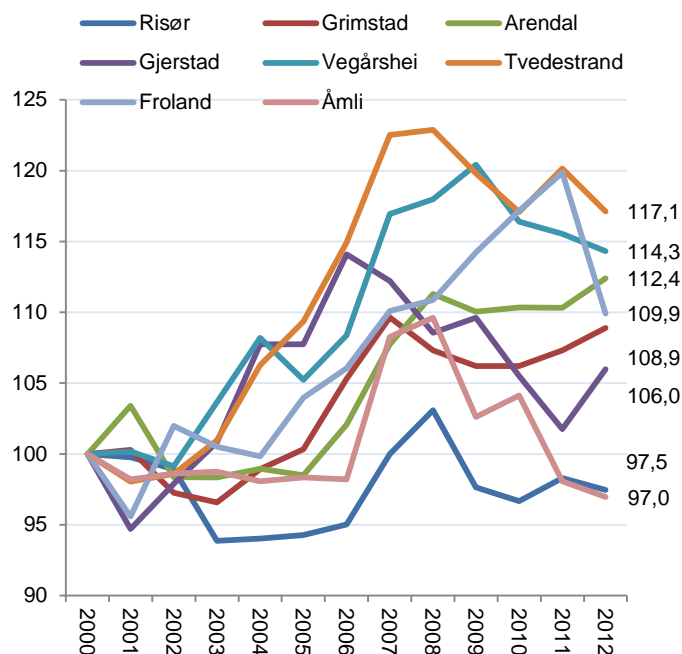
I figur 5 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i de enkelte kommunene i Østre Agder.

Tvedestrand har hatt høyest vekst. Veksten har vært på 17 prosent. Dette er godt over veksten nasjonalt.

Vegårshei har hatt den nest høyeste veksten, men en arbeidsplassvekst på 14 prosent. Det plasserer kommunen godt over den nasjonale veksten.

Arendal har hatt en vekst på 12 prosent, omtrent like høy vekst som i landet som helhet. Arendal hadde en sterk vekst mellom 2005 og 2008.

Froland hadde en vekst på nivå med Tvedestrand mellom 2010 og 2011. Etter en forholdsvis sterk nedgang i 2011, var det omtrent 10 prosent flere arbeidsplasser i Froland i 2012 enn i 2000. Grimstad og Gjerstad har hatt vekst, men veksten er under veksten på landsbasis. Åmli og Risør har hatt arbeidsplassnedgang. Nedgangen har vært på 2,5 prosent i Risør og på 3 prosent i Åmli.

Figur 5: Arbeidsplassutviklingen (alle sektorer) i de enkelte kommunene i Østre Agder, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

¹ Kommunene Iveland, Birkenes og Lillesand i Aust-Agder inngår i Kristiansandregionen.

2.2 Utvikling i næringslivet

Vi har i avsnittet ovenfor sett hvordan de ulike sektorene har bidratt til arbeidsplassutviklingen i Østre Agder. Det er imidlertid utviklingen i privat sektor som er mest interessant å analysere, både fordi den samlet sett er størst, fordi den svinger mest, og fordi det gjerne er næringsutvikling i privat sektor som er gjenstand for lokalt og regionalt (nærings-) utviklingsarbeid.

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å studere *relativ vekst*. Det er et mål for differansen mellom prosentvise utvikling i antall arbeidsplasser på det stedet vi analyserer, og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. På den måten filtrerer vi bort konjunktursvingninger, og vi kan se hvordan veksten i de enkelte regionene er i forhold til andre regioner i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst i regionene på Sør-Vestlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
2	Stavangerregionen	4,4	0,4	0,1	0,8	0,3	3,9	2,7	1,7	0,7	1,7	3,2	2,0	1,9
9	Kristiansandregionen	-0,7	2,5	0,7	1,0	0,3	3,4	1,5	3,3	0,5	1,1	-1,0	-0,8	1,1
15	Ryfylke	-1,4	-1,6	3,4	1,1	0,1	-2,3	-1,4	0,2	3,5	4,8	-1,2	-2,4	0,9
21	Haugesundregionen	1,6	1,6	-0,3	0,5	0,6	1,0	2,3	-1,8	0,5	-0,2	0,8	-0,6	0,4
32	Setesdal	-8,7	4,5	9,1	1,9	2,5	4,6	-2,2	-2,0	-1,2	0,2	-0,3	-2,2	0,4
37	Østre Agder	-0,1	-2,1	-1,4	1,7	0,3	0,5	2,0	-0,4	0,1	-1,2	-1,7	-1,3	-0,2
38	Mandalsregionen	0,0	5,6	4,0	2,2	1,0	0,9	0,2	-0,8	-2,1	-1,9	-0,2	-0,5	-0,2
48	Lister	-0,5	0,6	2,4	1,0	0,2	-4,2	0,2	-1,0	0,4	-1,5	-2,3	0,3	-0,9
56	Dalane	-0,6	-1,6	2,1	-0,4	-0,1	-2,6	1,0	2,5	-1,5	-0,7	-1,7	-3,5	-0,4

Regionene i tabellen er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Ikke overraskende er det Stavangerregionen som har hatt sterkest vekst i næringslivet på Sør-Vestlandet. Vi ser av rangeringsnummeret lengst til venstre at det bare er én region i landet som har hatt bedre utvikling i antall arbeidsplasser i næringslivet. I Aust-Agder er det Kristiansandregionen som har hatt høyest vekst.

Det er 36 regioner som har hatt en *bedre* arbeidsplassutvikling enn Østre Agder. Regionen har i snitt hatt en relativ arbeidsplassvekst i næringslivet som er lavere enn veksten nasjonalt. I 2012 var arbeidsplassveksten 1,3 prosentpoeng under landsgjennomsnittet.

Fargene i skjemaet indikerer de *relative verdiene*. Fargeskalaen går fra mørk blå til mørk rød. Dersom fargen er blå, er verdien over medianen. Dersom fargen er rød, er den under medianen. Dersom fargen er hvit, er den lik medianen. Vi bruker disse fargekodene for å synliggjøre de relative størrelsene regioner/kommuner i forhold til hverandre i alle tabellene i rapporten.

Det kan være interessant å se på innbyrdes forskjeller mellom de enkelte kommunene i Aust-Agder.

Tabell 2: Relativ vekst, differanse mellom prosentvis vekst i kommunene i Aust-Agder og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet. Rangering med hensyn på progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog gj.snitt	Trend
19	Iveland	-8,8	6,8	2,0	-7,7	7,8	9,2	-19,0	13,2	13,2	-6,7	-2,1	10,1	2,8	0,5
31	Lillesand	-10,0	1,3	1,8	-0,4	-1,2	5,9	-2,1	4,2	-0,8	13,2	-3,5	0,0	1,9	0,1
86	Froland	-13,1	12,4	1,6	-3,3	6,8	0,1	4,4	-1,8	5,6	3,7	-1,4	-5,6	0,5	-0,3
93	Evje og Hornnes	-7,3	3,2	18,3	8,2	1,5	2,5	-1,4	-2,3	1,6	-1,4	0,7	-1,0	0,4	-1,5
142	Arendal	2,5	-3,6	-0,9	2,2	-0,9	-0,2	2,4	1,9	0,3	-0,6	-1,9	-0,9	-0,1	-0,2
149	Vegårshei	2,2	2,3	1,8	8,0	11,0	-3,7	7,2	-0,9	5,4	-3,9	-4,2	-4,5	-0,2	-1,2
166	Valle	-24,7	8,4	-2,5	2,7	20,0	4,0	-10,1	-2,9	0,3	1,0	-2,4	-1,9	-0,4	-0,8
239	Birkenes	4,5	2,6	-4,6	4,5	-1,6	-2,6	-4,8	3,3	-15,0	7,8	1,9	-1,3	-1,0	0,2
247	Bykle	-8,6	9,9	4,4	2,5	9,9	3,0	-3,9	1,0	-2,9	5,8	-1,6	-10,7	-1,0	-1,2
248	Tvedestrand	-4,0	-0,7	1,8	7,7	3,7	1,4	3,2	0,4	-1,3	-5,8	-2,4	-3,4	-1,1	-1,1
263	Åmli	-3,6	9,0	-3,2	0,4	-3,6	-1,5	5,8	0,4	-7,7	6,3	-10,8	2,3	-1,2	0,0
273	Risør	-1,1	0,9	-6,4	-1,9	-0,5	-1,8	6,1	-3,1	-4,5	-0,3	0,3	-3,1	-1,3	0,2
286	Grimstad	-1,0	-3,6	1,8	-0,2	0,5	0,9	-0,4	-3,4	0,0	-2,8	-1,8	-1,9	-1,3	-0,4
340	Gjerstad	-4,8	4,9	-0,2	10,4	1,1	3,0	-6,0	-7,0	4,2	-8,2	-7,6	3,0	-2,0	-0,9
415	Bygland	4,6	-7,9	-2,8	-8,2	-18,9	-15,4	4,5	-5,5	-6,1	-2,8	-0,5	1,0	-3,8	1,1

Kommunene er rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. For lettere å forstå tabellen, kommenterer vi tre kommuners plassering nærmere, nedenfor.

Arendal har i snitt hatt en relativ vekst som er 0,1 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Fargen er blå, og det indikerer at selv om verdien er lav, så er den høyere enn til de fleste andre kommuner i Norge. Trenden for Arendal er imidlertid negativ. Det betyr at utviklingen har vært avtakende de siste årene. Veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i Arendal var 0,9 prosentpoeng under landsgjennomsnittet i 2012.

Vegårshei har i gjennomsnitt hatt en relativ vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet som er 0,2 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Dette er også bedre enn mediankommunen, selv om det er dårligere enn landsgjennomsnittet. Trenden for Vegårshei har vært sterkt nedadgående de siste årene. Den relative veksten i næringslivet i Vegårshei i 2012 var 4,5 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Siden 2010 har det vært en sterk relativ nedgang.

Tvedestrand hadde 3,4 prosentpoeng lavere vekst enn landsgjennomsnittet i 2012. Over den siste tiårsperioden har veksten vært 1,1 prosentpoeng under landsgjennomsnittet og trenden er negativ. I likhet med Åmli, Risør, Grimstad og Gjerstad kommuner, har gjennomsnittet vært svakere over den siste tiårsperioden enn i Norge samlet sett.

2.3 Bransjer i næringslivet

Det gir innsikt for å forstå nedgangstrekk og oppgangstendenser å se næringslivet differensiert i bransjer.

Handelsbransjen er størst i regionen, den sysselsatte 5 755 personer i 2012. Dette er en nedgang på 471 arbeidsplasser siden 2008. Industrien er nest størst bransje, den sysselsatte 4 848 personer i 2012. Dette er en nedgang på 486 arbeidsplasser siden 2008. Veksten kom i personlig tjenesteyting og i bygg- og anlegg. Disse sysselsatte begge godt over 3 000 personer i 2012. Det er kun de bransjene som hadde øking i antall arbeidsplasser mellom 2008 og 2012 i regionen.

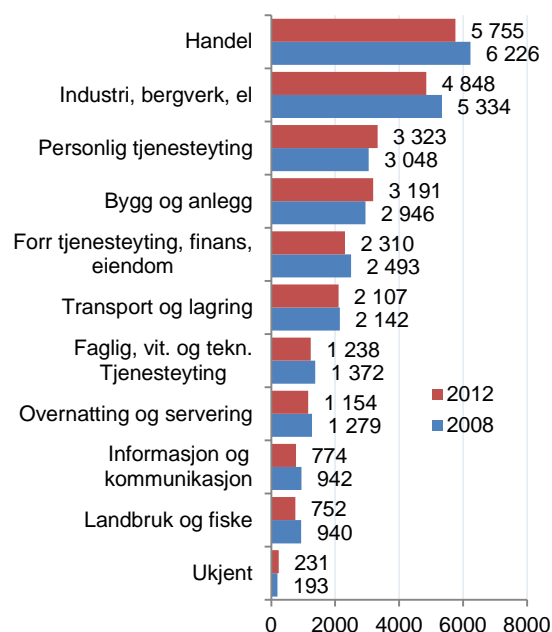
2.4 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Det er naturligvis relevant å vurdere om Østre Agder har høye eller lave andeler i de omtalte bransjene *i forhold til landsgjennomsnittet*. Da vil det framkomme en regional næringsprofil. I figur 7 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på *tilsvarende andel for landet*. Når tallet er 1 (er lik 100 prosent), er andelen den samme som for Norge.

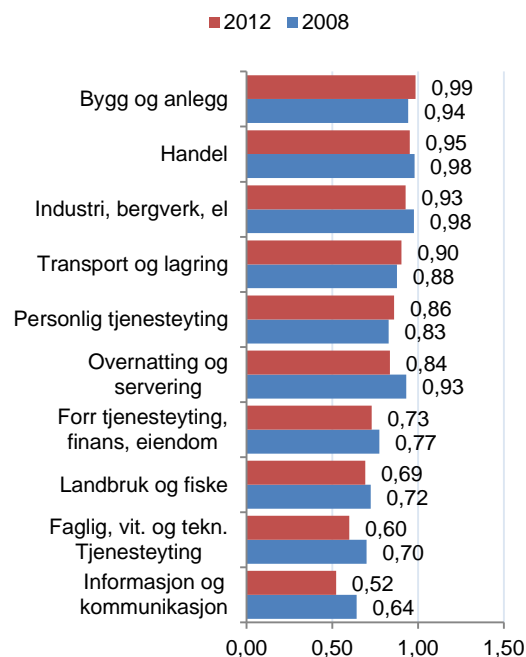
Andelen sysselsatte i bygg- og anleggsbransjen var like stor i Østre Agder i 2012 som ellers i Norge. Andelen har økt fra 0,94 i 2008 til 0,99 i 2012.

Handelsbransjen, som sysselsatte flest personer i Østre Agder i 2012, sysselsetter relativt sett nesten like mange som i landet for øvrig. Andelen sysselsatte i handelsbransjen var 5 prosent lavere i Østre Agder enn i Norge i 2012, men andelen har gått ned siden 2008.

Industrien, transport og lagring har en sysselsettingsandel som er om lag en tiendedel lavere i regionen enn i landet. Informasjons- og kommunikasjonsbransjen sysselsetter bare halvparten så mange i Østre Agder som i landet for øvrig, og også den er, som vi ser, redusert.

Figur 6: Sysselsatte i ulike bransjer i Østre Agder

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Østre Agder i forhold til tilsvarende andel på landsbasis.

1.6 Bransjestrukturens betydning for vekst

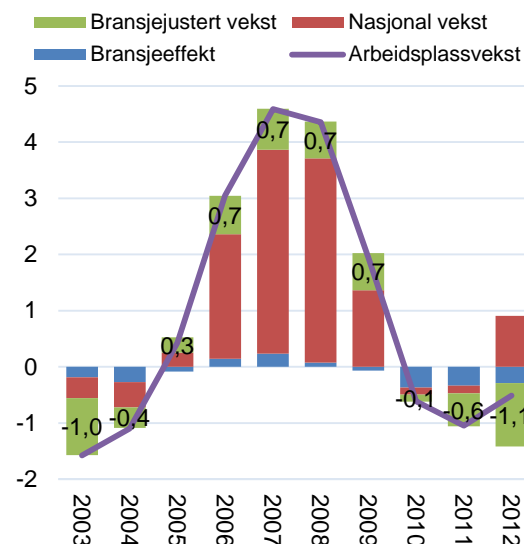
Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene for forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. I den innledende programmodellen viste vi hvordan dette utgjør en viktig struktureffekt for steder og regioner. Steder med en høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha mye lettere for å oppnå vekst enn andre steder hvor en stor andel av næringslivet er konsentrert til bransjer med generell nedgang

Vi deler arbeidsplassveksten i tre komponenter. Først den *nasjonale* veksten. Dette er et mål for konjunkturer. Det andre er *bransjeeffekt*. Den viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet. Den siste komponenten er *bransjejustert vekst*, en restfaktor som forteller hvilken utvikling stedet har når vi trekker fra den nasjonale veksten og bransjeeffekten. *Den bransjejusterte veksten blir da et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til strukturelle forhold som stedet i liten grad selv kan påvirke*

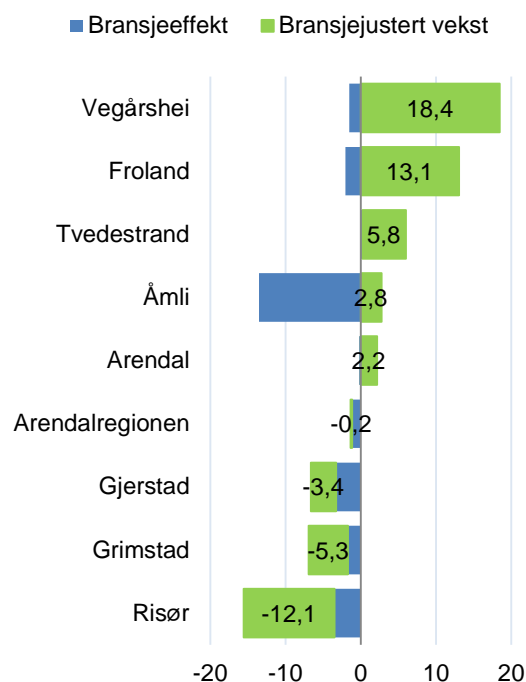
Siden 2010 har bransjestrukturen (blå stolper i figur 8) bidratt negativt til arbeidsplassveksten i Østre Agder. Men arbeidsplassnedgangen har vært sterkere enn denne bransjeeffekten skulle tilsi. Det viser de grønne stolpene som viser den bransjejusterte veksten. Mellom 2005 og 2009 presterte næringslivet bedre enn bransjestrukturen skulle tilsi. Figur 9 viser summen av bransjeeffekten og den bransjejusterte veksten i de enkelte kommunene i Østre Agder de siste ti årene. Vegårshei og Froland har skapt flere arbeidsplasser enn bransjestrukturen skulle tilsi. Tvedestrand har relativt nøytral bransjestruktur, og en positiv bransjejustert vekst. Åmli har desidert svakest

bransjestruktur, med en positiv bransjejustert vekst.

Gjerstad, Grimstad og Risør har både negativ bransjestruktur, og enda svakere arbeidsplassvekst enn deres uheldige bransjestruktur tilsier.

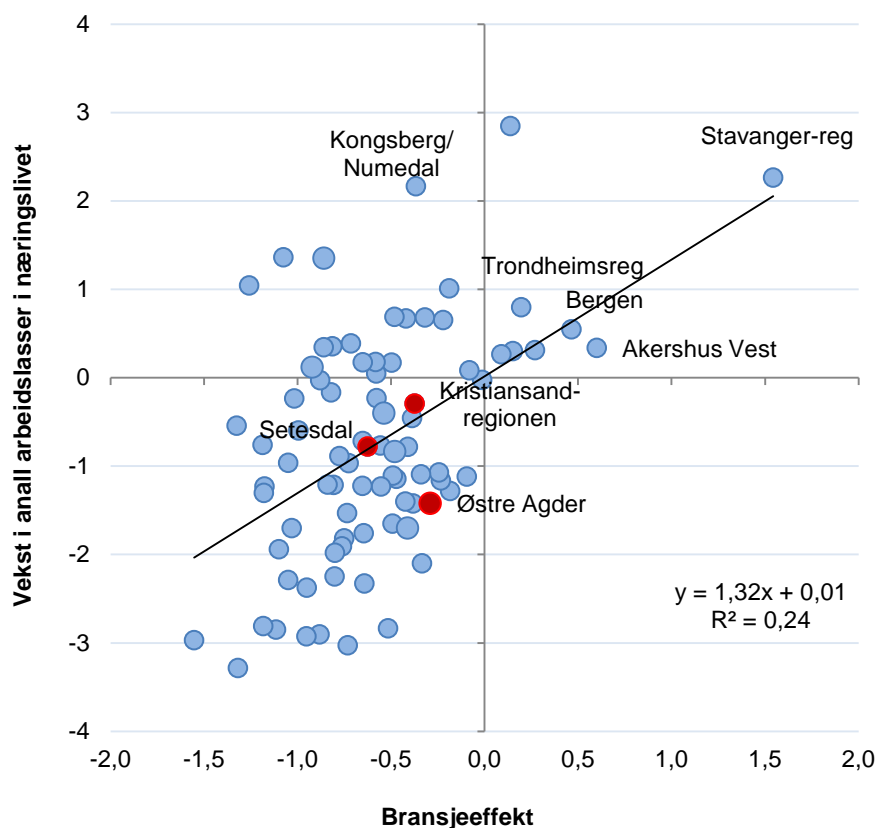
Figur 8: Veksten i antall arbeidsplasser i Østre Agder, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 9: Sum bransjeeffekt og bransjejustert vekst for de siste ti årene.

2.4.1 Regionvis bransjeeffekt og vekst

Fordi bransjestrukturen har stor betydning, men ikke all betydning, vil vi nedenfor se nærmere på bransjestrukturens effekt.

Figur 10: Bransjeeffekten og veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene i Norge, i perioden 2010-2012.

Figuren viser ganske tydelig at Stavangerregionens sterke næringslivsvekst stort sett kan forklares av bransjestruktur alene. Stavanger har i utgangspunktet en gunstig sammensetning av næringslivets bransjer. En stor andel av næringslivet i regionen har vært i vekstbransjer som olje- og gassutvinning og næringer som yter tjenester til olje- og gasssektoren. De største regionene har som vi ser av figuren hatt en gunstig bransjestruktur, mens de små regionene i stor grad har hatt en mer ugunstig bransjestruktur. Dermed er det ganske få, men store, regioner på høyre side i diagrammet hvor bransjestrukturen isolert sett har bidratt til vekst i perioden.

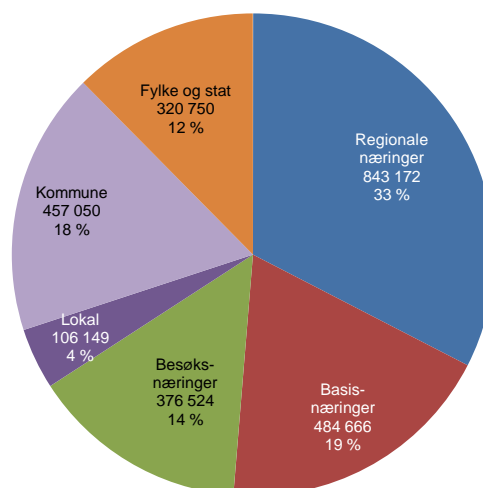
Østre Agder har hatt en noe ugunstig bransjesammensetning – det betyr negativ bransjeeffekt. Arbeidsplassveksten har likevel vært svakere enn det som kan forklares som «statistisk normalt» for en slik bransjeeffekt. Østre Agder har dermed en negativ bransjustert vekst. Det har blitt skapt færre arbeidsplasser enn det regionens bransjestruktur kan forklare.

Kristiansandregionen har en litt svakere bransjestruktur enn Østre Agder, men har skapt litt flere arbeidsplasser enn det som er «statistisk normalt». Setesdal har den mest uheldige bransjesammensetningen i Aust-Agder, og de har hatt en negativ arbeidsplassutvikling i tråd med det som har vært gjennomsnittlig i landet samlet sett, gitt deres bransjestruktur.

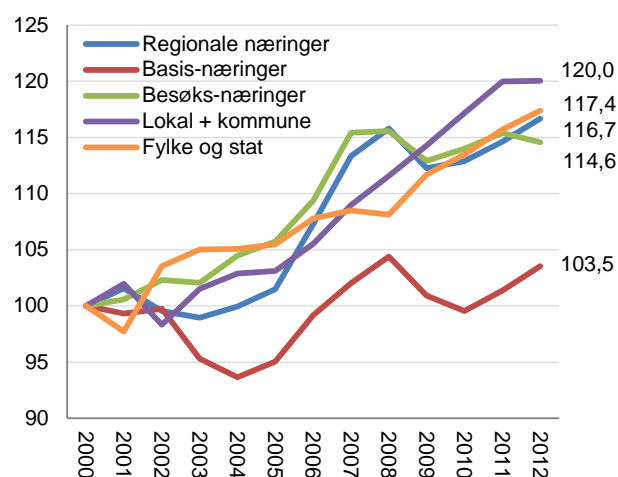
2.5 Andre næringstyper

I fortsettelsen vil vi gruppere næringslivet i regionen på en måte som etter vår vurdering gir bedre oversikt og forklaringskraft for endringer i et regionalt perspektiv, enn den SSB-bransjekodingen vi har benyttet hittil i notatet. Bransjekodene gir mest verdi når man leter etter spesifiseringer og detaljer om enkelt næringer, slik vi ser det. Når man – som i vårt tilfelle – vil skape oversikt og avdekke større sammenhenger, kreves en annen systematikk.

Vi vender derfor tilbake til programteoriens modell hvor vi karakteriserer noe næringsliv som **basisnæringer** og noe som **besøksnæringer**. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter fra markeder utenfor regionen. Det er virksomheter som produserer varer eller tjenester som bringes ut av regionen på lastebil, tog, skip eller i datalinjer. Alle primærnæringene og stort sett all industri er slike basisnæringer. Det samme er tjenester som konkurrerer i nasjonale eller internasjonale markeder, slik som IT, telekommunikasjon- og ingeniørtjenester. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i store bølger. De siste to årene har veksten vært relativt sterk samlet sett – men når vi ser nærmere på type basisnæringer om litt, vil vi se at veksten er temmelig konsentrert til *deler* av dette produksjonslivet.

Figur 11: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene i Norge i 2012

Figur 12: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike næringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å definere en gruppe med frammøtebaserte besøksnæringer, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringen enn steder med lite besøk.

Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for henholdsvis besøk og for basisnæringer. Vi ser nærmere på attraktivitetsdimensjonene i kapittel 4.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer som ofte er nærværende i de fleste regioner, men som er ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er ensidig knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er rene substitutter for offentlige/kommunale tjenester. Dette næringslivet kan vi derfor se i sammenheng med kommunal sektor. Det er disse næringene som vokser raskest i Norge i dag, de er samtidig ganske upåvirket av konjunktorene.

Stat- og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

2.5.1 Næringstyper i Østre Agder

Fordelingen av arbeidsplasser i de ulike sektorene, beskrevet i forrige avsnitt, i Østre Agder er veldig likt Norge samlet sett, som det framgår av figurene 11 og 13.

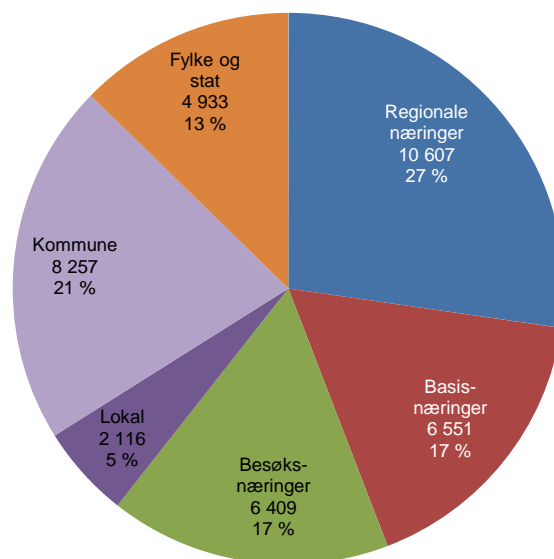
I figur 14 ser vi hvordan de ulike næringstypene i Østre Agder har utviklet seg siden 2000. 2000-nivået på antall arbeidsplasser er indeksert til 100.

Basisnæringene har som vi ser, hatt en nedgang på 17 prosent. Alle de andre næringstypene har hatt vekst.

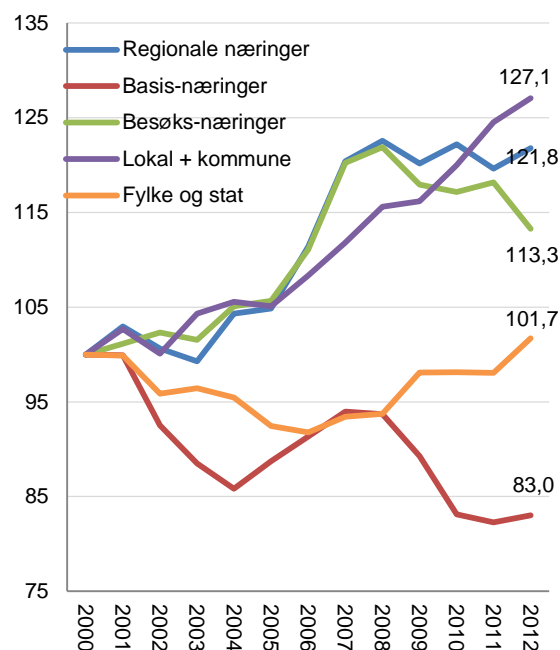
Fylkeskommunal og statlig sektor har hatt en svak vekst på knappe 2 prosent, mens de kommunale og lokale næringene har økt mest.

Besøksnæringene i regionen økte raskt frem mot 2008, men har siden avtatt. Det var ca. 20 prosent flere arbeidsplasser i besøksnæringene i 2008 enn det var i 2000, i dag har det falt ned 7 prosent fra toppen for fire år siden. Reduksjonen er kraftig.

De regionale næringene økte også kraftig frem mot 2008, men stabiliserte seg etter det. Det var om lag 22 prosent flere arbeidsplasser i de regionale næringene i 2012 enn i 2000.

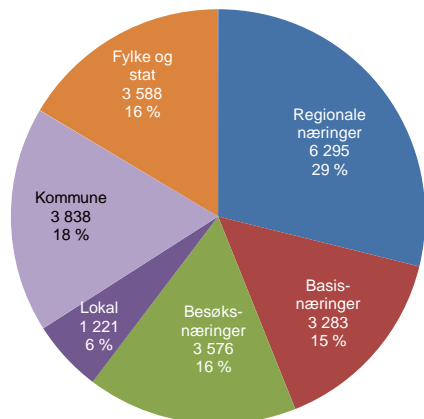
Figur 13: Antall arbeidsplasser i de fire næringstypene i Østre Agder i 2012.

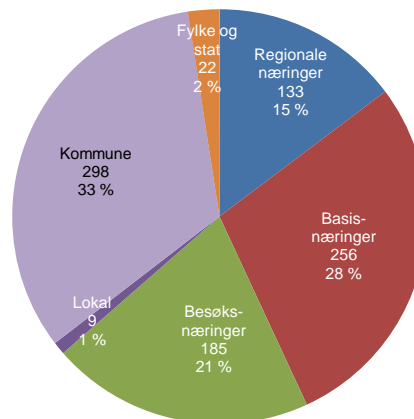
Figur 14: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike næringene i Østre Agder, indeksert mot utviklingen av de samme næringene på landsbasis med utgangspunkt i 2000.

2.6 Næringstyper i kommunene i Østre Agder

Nedenfor viser vi noen figurer for hvordan arbeidsplassene fordeler seg på ulike sektorer og næringer i hver av kommunene i Østre Agder.

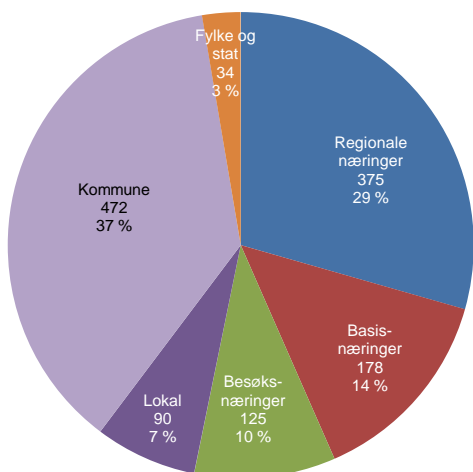

Figur 15: Arbeidsplassfordeling i Arendal

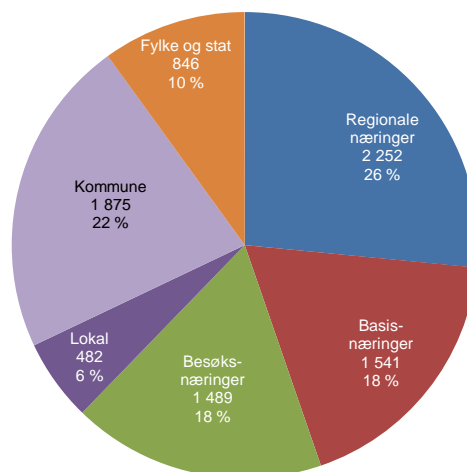

Figur 16: Arbeidsplassfordeling i Gjerstad

Fordelingen i antall arbeidsplasser i Arendal er ganske lik landet som helhet. Dette skyldes naturligvis i noen grad at Arendal er en relativt stor kommune og at de med status som fylkeshovedstad har en stor fylkeskommunal og statlig sektor. Basisnæringene er forholdsvis små. I Gjerstad er dette forholdet motsatt. Nesten 30 prosent av arbeidsplassene er knyttet til det produserende næringslivet som vi kaller basisnæringer. Kommunal sektor utgjør 1/3 av arbeidsplassene på stedet.

Figur 17: Arbeidsplassfordeling i Froland

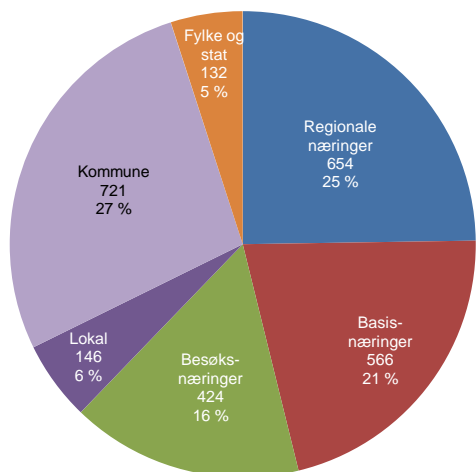

Figur 18: Arbeidsplassfordeling i Grimstad

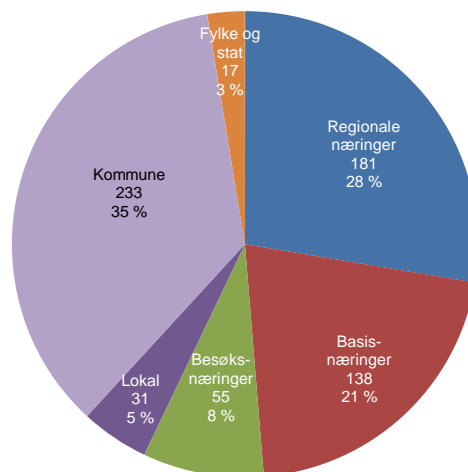
Froland kommune er enda mer enn Gjerstad dominert av kommunale arbeidsplasser. Det private næringslivet er relativt begrenset med størst innslag av regionale næringer. Grimstad har på sin side en relativt stor besøksnæring. Balansen mellom basisnæringslivet og besøksnæringslivet er for øvrig helt likevektig i «besøkskommunen» Grimstad.

Risør, som ofte framstår i mediene som en besøkskommune, har omtrent den samme fordelingen som Grimstad, men med noe *overvekt* av basisnæringer i forhold til besøk.

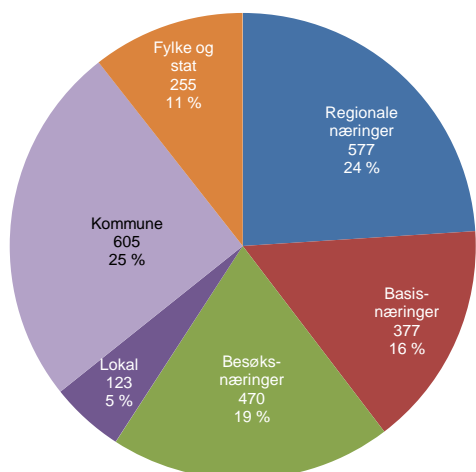
Vegårshei har en betydelig landbrukssektor og ellers også en del annen basisnæring. Som i de andre mindre kommunene, er kommunal sektor betydelig.

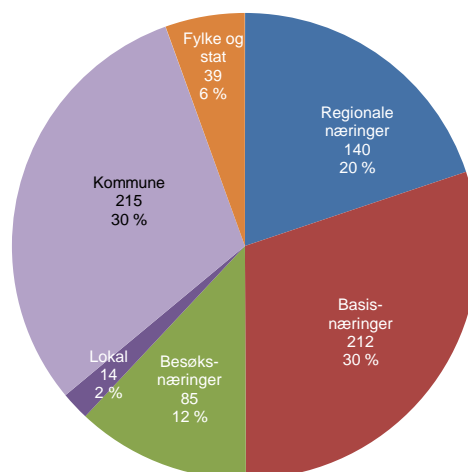
Figur 19: Arbeidsplassfordeling i Risør

Figur 20: Arbeidsplassfordeling i Vegårshei

Figur 21: Arbeidsplassfordeling i Tvedestrand

Figur 22: Arbeidsplassfordeling i Åmli

Tvedestrand har ingen særskilt profil i sitt arbeidsliv. Fire av de seks arbeidsplassgruppene er omtrent like store. Med knapp margin er likevel Tvedestrand den byen i regionen med relativt sett størst besøksnæring.

Åmli er en landbrukskommune med få arbeidsplasser, samlet sett bare 705. Av disse arbeider over 200 i basisnæringer. Like mange arbeider i kommunal sektor.

2.7 Basisnæringer i Norge

Vi skal se nærmere på basisnæringene. De kan, som vi har sett, deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen av disse. Den sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrisysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000 og har vært nedadgående lenge. Denne nedgangen skyldes i stor grad rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt økt betraktelig. Dette er viktig å understreke her, fordi det altså ikke er verdiskapning i bred forstand, men *sysselsettingseffekter* av næringslivets aktivitet vi ser på i denne analysen. Noe av nedgangen vi ser i figuren til høyre, skyldes også strukturrasjonalisering, ved at industri bransjer med lav verdiskapning blir lagt ned.

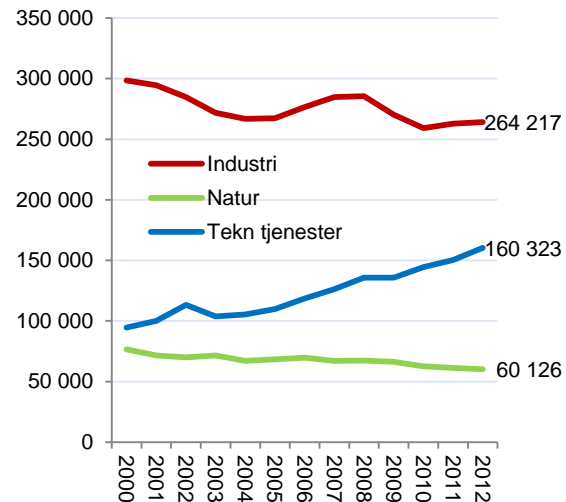
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Dette er tjenester som IT, telekommunikasjon, ingeniørtjenester, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer både nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323.

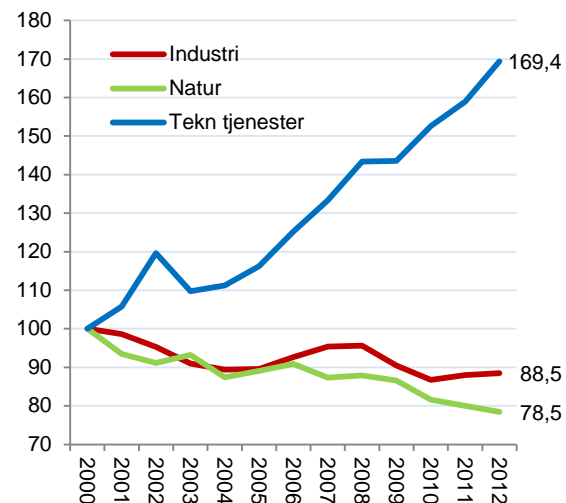
Vi ser en indeksert utvikling i de tre basisnæringene i figur 24. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunkturer.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk og viser ingen tegn til å avta.

Figur 23: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer.

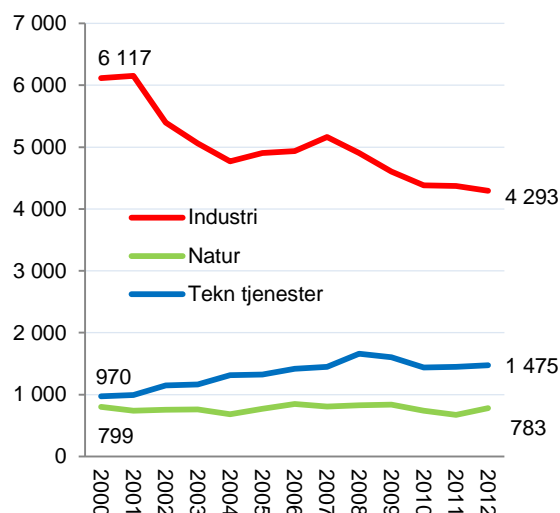
Figur 24: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer.

2.7.1 Basisnæringer i Østre Agder

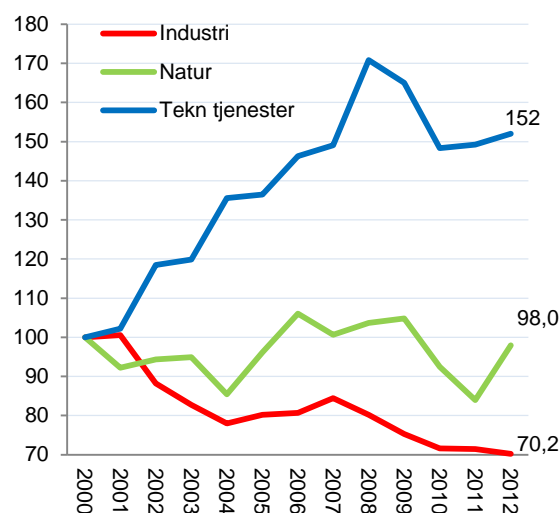
Dersom vi ser nærmere på basisnæringenes utvikling i Østre Agder, ser vi som på landsbasis at antallet arbeidstakere i industrien er sterkt redusert. Det er blitt mer enn 1 800 færre arbeidsplasser i industrien i perioden. Det er en reduksjon på 30 prosent. I samme periode har Norge som helhet hatt en reduksjon på så vidt over 11 prosent industrisysselsetting.

De tekniske tjenestene sysselsatte i utgangspunktet få personer i regionen i 2000. Det var en jevn oppgang i denne næringsgruppen frem mot 2008. Deretter har antallet avtatt noe, men holdt seg jevnt siden 2010. Det var nesten 1 500 arbeidsplasser i de tekniske tjenestene i Østre Agder i 2012. Ser vi på den indekserte framstillingen i figur 26, ser det ut til at de tekniske tjenestene hadde en noe større vekst fram mot 2008, men at det etter finanskrisen har falt noe. Antall arbeidsplasser i de tekniske tjenestene har økt med 52 prosent siden 2002. I 2008 var det hele 70 prosent flere arbeidsplasser i disse næringene enn i 2000. Siden antallet i utgangspunktet er lavt, gir små endringer store prosentvise utslag.

De naturbaserte næringene sysselsatte enda færre mennesker enn de tekniske tjenestene i regionen i 2000, dette antallet er noe redusert, men langt fra i det tempoet som gjelder for landet som helhet. Det mest oppsiktsvekkende ved den delen av basisnæringene er kanskje opp- og nedturene i sysselsettingseffekt, noe vi ser av figur 26.

Figur 25: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Østre Agder.

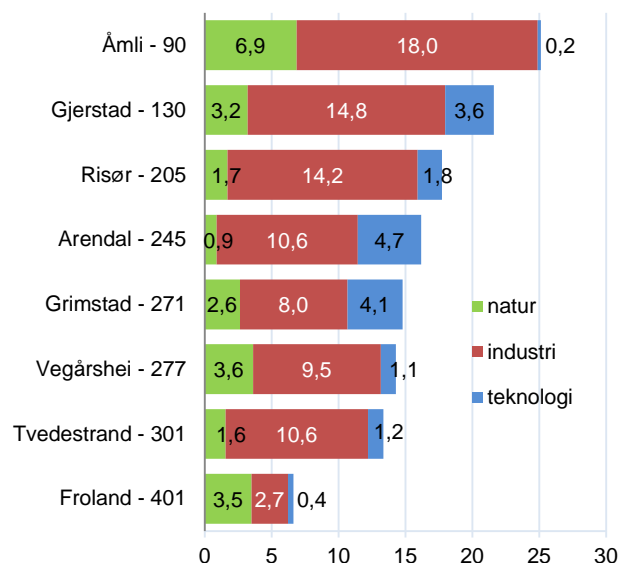

Figur 26: Indekstert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Østre Agder.

2.8 Basisnæringer – nivå av samlet sysselsetting

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked og som bringer inntekter inn til regionen. Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basis-næringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Søylediagrammet, figur 27, viser hvordan kommunene i regionen er sammensatt når det gjelder basisnæringer; de næringene som er mest påvirket av strukturelle forhold. Bildet illustrerer derfor i noen grad, kommunenes sårbarhet.

Figur 27: Nivå på basisnæringene som andel av samlet sysselsetting i kommunene i Østre Agder i 2012

Tabell 3: Nivå for basisnæringene i regionene på Sør-Vestlandet, målt som andel av samlet sysselsetting. Rangering med hensyn til nivå i 2012 helt til venstre.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
5	Stavangerregionen	28,0	30,6	30,3	29,1	28,5	27,9	29,6	29,9	30,1	30,0	29,7	30,9	31,9	3,9
13	Dalane	32,0	32,5	30,9	31,0	29,6	30,1	29,7	28,4	26,9	25,9	25,7	25,5	23,8	-8,1
15	Haugesundregionen	24,1	24,5	24,6	23,4	22,7	22,9	23,4	23,3	23,2	22,7	22,3	22,0	22,4	-1,7
18	Ryfylke	24,7	23,7	22,8	23,7	23,0	23,1	22,7	21,8	21,0	21,0	21,3	21,9	21,7	-3,0
25	Lister	26,6	26,3	25,4	24,1	24,4	24,2	22,8	22,6	21,9	20,8	20,6	20,2	20,3	-6,3
33	Kristiansandregionen	19,6	18,2	19,0	17,4	17,2	17,0	18,1	18,2	19,6	19,5	19,0	18,7	18,8	-0,7
43	Mandalsregionen	19,2	19,2	20,4	21,0	21,2	22,3	22,2	20,7	20,1	18,6	17,4	16,8	17,5	-1,6
57	Østre Agder	20,8	20,5	19,5	18,7	18,0	18,3	18,2	17,8	17,5	17,0	15,7	15,4	15,5	-5,3
69	Setesdal	15,2	11,9	12,4	12,5	12,8	15,3	15,6	15,2	14,4	14,7	13,6	12,6	13,3	-1,9

Antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting har vært jevnt avtakende i Østre Agder siden tusenårsskiftet. Andelen var på nesten 21 prosent i 2000, men falt til 15,5 i 2012. Endringen har vært på 5,3 prosentpoeng – en endring som er blant de mest negative i landet.

Vi ser at de fleste regionene på Sør-Vestlandet har fått en svakere andel arbeidsplasser i basisnæringene over den siste tolvårsperioden.

I Tabell 4 ser vi antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting i **kommunene** i Aust-Agder.

Tabell 4: Nivå for basisnæringene i kommunene i Aust-Agder, målt som andel av samlet sysselsetting. Rangering med hensyn til nivå i 2012 helt til venstre.

Rang	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
90	Åmli	28,0	25,0	27,4	26,9	26,8	26,6	27,2	23,8	22,7	22,7	24,3	23,1	25,1	-2,9
119	Bygland	23,4	22,6	22,4	21,6	22,3	23,4	23,4	22,5	22,3	20,6	18,3	20,1	22,6	-0,8
122	Birkenes	25,6	26,0	24,1	23,4	23,8	24,7	24,8	22,8	23,6	17,1	22,1	21,3	22,5	-3,1
130	Gjerstad	27,1	25,1	27,0	24,3	26,5	29,3	31,1	27,3	26,1	25,2	19,9	21,1	21,6	-5,4
205	Risør	19,5	19,2	19,7	16,8	16,9	16,3	17,3	17,1	17,3	17,6	17,0	16,6	17,7	-1,8
207	Iveland	19,2	19,4	18,6	19,1	17,1	19,7	20,5	11,5	16,5	18,3	17,0	15,5	17,6	-1,6
235	Valle	24,3	14,1	13,3	12,8	11,6	19,2	19,7	19,6	20,3	20,5	21,0	17,1	16,5	-7,7
245	Arendal	18,8	19,2	17,8	17,2	17,6	17,5	17,3	17,5	18,0	17,6	16,5	16,2	16,2	-2,6
271	Grimstad	29,2	29,0	26,4	25,1	21,2	21,7	20,7	20,1	18,4	17,9	15,7	15,2	14,8	-14,4
277	Vegårshei	13,0	12,8	14,3	12,9	12,5	14,6	12,8	12,2	11,7	10,7	10,6	14,8	14,3	1,3
301	Tvedestrand	17,5	15,6	14,8	15,7	16,4	17,9	19,4	18,2	16,7	15,2	14,6	13,8	13,4	-4,1
344	Bykle	9,5	7,3	9,5	8,4	9,2	11,1	9,6	8,7	8,9	8,4	7,3	8,8	10,6	1,1
359	Evje og Hornnes	9,7	8,3	9,0	10,0	10,7	11,8	12,8	12,9	11,0	12,3	11,2	9,5	9,5	-0,2
363	Lillesand	15,2	13,5	12,8	12,2	10,9	11,4	12,7	12,0	12,2	10,8	10,2	9,6	9,4	-5,8
401	Froland	7,9	5,4	7,5	7,8	6,4	7,6	7,4	7,2	7,0	6,5	6,5	5,7	6,6	-1,3

I Åmli utgjorde basisnæringene en fjerdedel av den samlede sysselsettingen i 2012. Andelen har gått ned fra 28 prosent i 2000.

Gjerstad hadde nesten 22 prosent av arbeidsplassene som andel av samlet sysselsetting i basisnæringene i 2012. Dette er en nedgang på over 5 prosentpoeng fra 27 prosent i 2000

Risør har også hatt en nedgang. Den har vært på nesten 2 prosentpoeng.

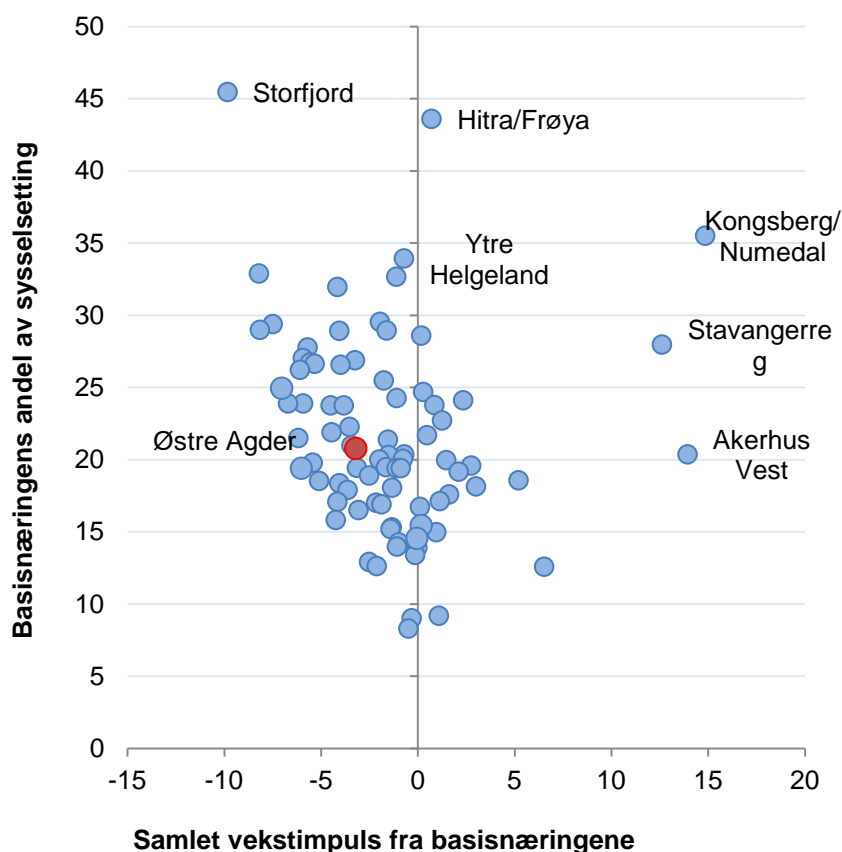
Grimstad har hatt den største endringen. Endringen har vært på hele 14,4 prosentpoeng. Mens antallet basisarbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting var 29,2 prosent i 2000, var den nede i 14,8 prosent i 2012.

Froland har hatt en liten andel arbeidsplasser i basisnæringene over hele tolvårsperioden. Det er bare noen få kommuner i landet som har en lavere andel arbeidsplasser i basisnæringene.

2.8.1 Nivå og vekst i basisnæringer, i kombinasjon

Et mindretall av regionene i Norge har hatt positive vekstimpulserⁱⁱⁱ fra basisnæringene fra 2000 til 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg markant ut i diagrammet under. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig også i denne analysen – ikke overraskende.

Ser vi på regioner utenom disse karaktertrekkene, er det tydelig at det har vært sårbart for regioner å ha en stor basisnæring. Dess større basisnæring, jo større nedgangsimpulser har de hatt. Storfjord, som hadde den høyeste andelen av basisnæringer i 2000, har hatt den største nedgangen. Storfjord er kjent for sin møbelindustri.

Figur 28: Nivå for basisnæringer i 2000 samt vekstimpuls, dvs. arbeidsplassvekst som andel av samlet sysselsetting fram til 2012.

Østre Agder plasserer seg omtrent midt blant de øvrige regionene i landet, både målt i samlet vekstimpulser fra basisnæringene og målt i basisnæringenes andel av sysselsettingen. Andelen arbeidsplasser i 2000 var litt over 20 prosent, og det har ikke kommet noe positivt bidrag til regionens samlede arbeidsplassutvikling fra basisnæringene.

2.9 Besøksnæringer nasjonalt

Det vi kaller besøksnæringer kan som vi som vi så innledningsvis i dette notatet, dele opp i fire hovedgrupper. Den første og desidert største er *handel*. Antallet sysselsatte her har gått ned siden 2008. Antallet arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en svak vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen. De forventes å slå betydelig sterkere inn i framtidig statistikk. Det er blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene og det har kanskje også skapt mindre behov for å «dra til byen» for å handle.

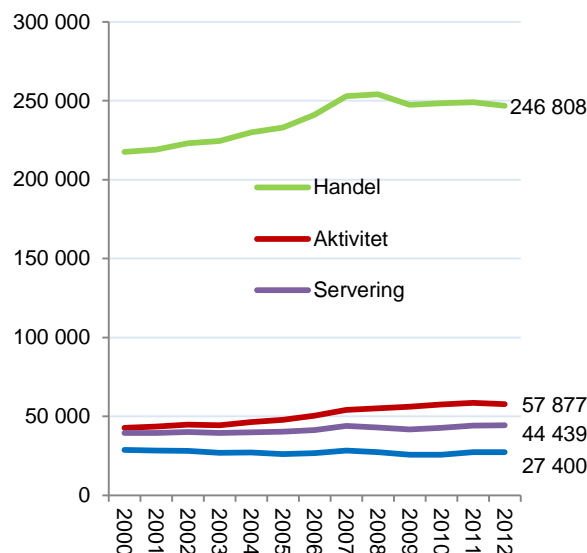
Aktivitetsnæringene består av forskjellige virksomheter innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport.

Serveringsnæringen er kaféer, restauranter, barer, puber, etc. *Overnattingsnæringene* er hoteller, moteller, pensjonat, hytteutleie og campingplasser.

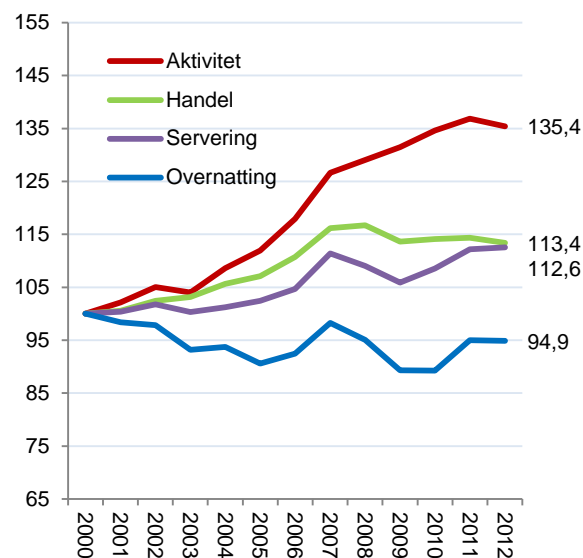
I figur 30 ser vi den indekserte utviklingen i disse fire ulike næringene på landsbasis siden 2000.

Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang. Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har tydeligvis foregått en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent med samme takt som resten av økonomien.

Figur 29: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

Figur 30: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

2.10 Besøksnæringer i Østre Agder

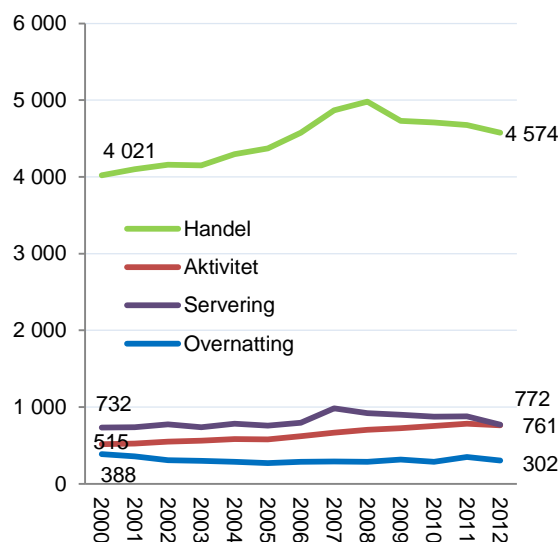
I figur 31 ser vi utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene den siste tolvårsperioden i Østre Agder, mens vi ser den indekserte utviklingen i figur 32. 2000-nivået er basisverdien i figur 32

Handelsnæringene sysselsatte 4 574 personer i Østre Agder i 2012. Dette er en vekst på 5,5 prosent siden 2000.

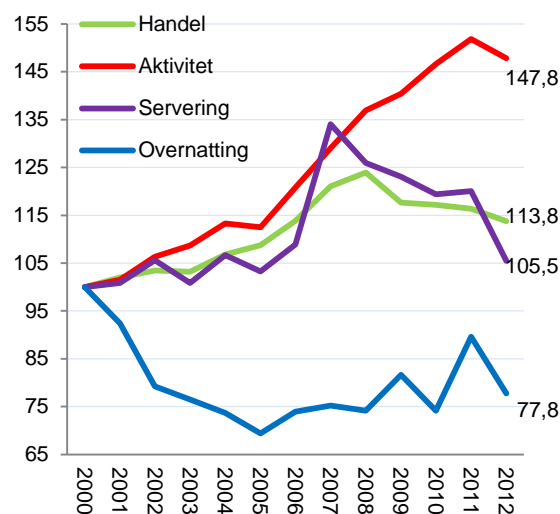
Aktivitetsnæringene er i utgangspunktet små, også i denne regionen, men har vokst mest. Det var 515 arbeidsplasser i disse næringene i regionen i 2000, og 761 i 2012. Det tilsvarer en øking på nesten 48 prosent. Serveringsbransjen økte frem mot 2007, men er så redusert til å sysselsette bare noe mer enn den gjorde i 2000. Antallet arbeidsplasser er 5,5 prosent høyere i dag, enn i starten av perioden.

Overnattingsbransjen i regionen sysselsatte, noe overraskende, bare 388 personer i 2000. I 2012 var antallet arbeidsplasser redusert til 302, en reduksjon på 86 arbeidsplasser. Det kan riktignok være arbeidsplasser knyttet til overnatting i regionen som er registrert i annen bransje; servering (som også har overnatting) og landbruk (utleiehytter eller camping). Bildet viser likevel en overnattingsnæring med beskjeden direkte betydning for sysselsettingen i regionen, samlet sett.

Handelsbransjen er den klart største besøksnæringen. Antallet arbeidsplasser i handelsbransjen er mer enn dobbelt så stort som de andre besøksnæringene til sammen. Den har utviklet seg svakt positivt i perioden som helhet, men negativt etter 2008.

Figur 31: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Østre Agder.

Figur 32: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Østre Agder i besøksnæringene.

2.11 De regionale næringene – regionsvis nivå

De regionale næringene har en tendens til å konsentrere seg i regionale sentra. Det gjelder spesielt virksomheter innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer som grupperes innenfor regionale næringene, som f.eks. bygg og anlegg og transport, er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 5: Nivå på de regionale næringene i regionene på Sørlandet

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
7	Kristiansandregionen	29,0	30,1	29,7	30,4	30,1	30,9	32,7	33,2	33,7	32,7	32,6	32,6	32,1	3,1
8	Stavangerregionen	29,3	29,3	28,9	28,9	29,2	29,1	30,3	31,3	31,3	30,4	30,7	31,0	30,9	1,6
30	Haugesundregionen	24,5	25,2	24,8	25,2	25,7	25,4	25,8	25,9	25,8	25,7	25,6	26,1	26,1	1,6
35	Setesdal	21,2	20,5	21,9	23,1	25,2	23,5	23,2	22,1	21,9	21,8	23,6	24,8	25,5	4,3
41	Østre Agder	22,7	23,2	23,2	22,9	23,9	23,6	24,2	24,9	24,9	24,9	25,1	24,4	24,6	1,9
52	Mandalsregionen	20,7	21,3	22,0	21,4	21,5	21,6	21,9	22,8	23,5	23,7	23,9	23,6	23,3	2,5
57	Ryfylke	20,0	19,0	18,9	19,5	21,0	20,5	19,9	20,7	22,3	22,7	24,6	23,8	22,5	2,6
74	Lister	18,1	18,2	18,8	19,3	18,9	20,3	20,0	19,8	20,3	20,2	19,2	19,2	19,9	1,8
78	Dalane	18,1	17,3	18,0	18,0	18,1	17,3	17,1	19,2	20,9	20,2	19,8	19,2	19,4	1,3

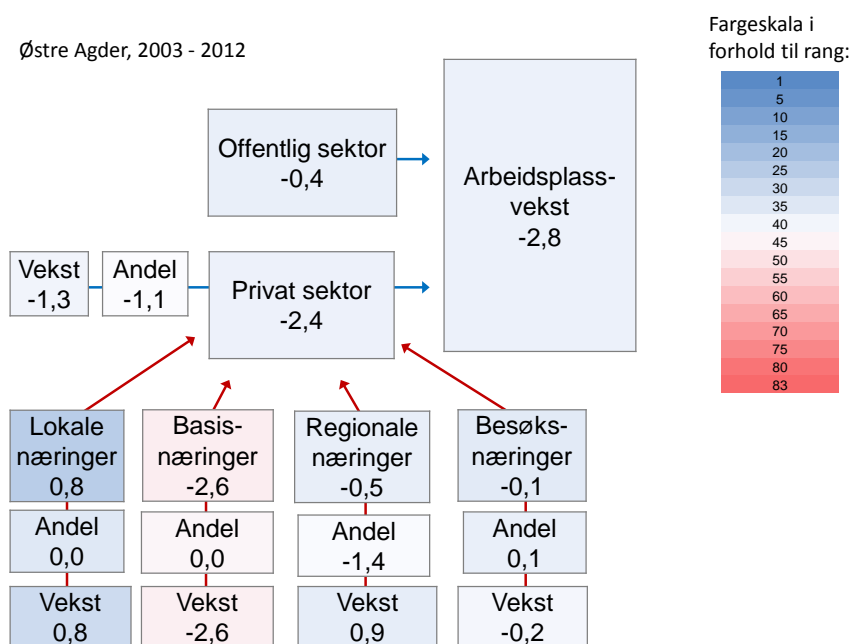
Antallet arbeidsplasser i de regionale næringene i Østre Agder utgjorde nesten en fjerdedel av den samlede sysselsettingen i 2012. Det er eksakt medianverdien blant 83 norske regioner.

Endringen har vært på 1,9 prosentpoeng fra 2000 til 2012. Dette er noe under medianverdien, det betyr at Østre Agder har prestert litt under snitt i dette feltet. Antallet arbeidsplasser som andel av den samlede sysselsettingen i regionen i 2000 var på nesten 23 prosent. I 2012 var den 24,6 prosent. Vi ser at endringene er ganske små, unntaket er Setesdal. De har hatt en vekst på hele 4,3 prosentpoeng. Dette er en av de høyeste positive endringene i landet.

På Sør-Vestlandet for øvrig er det Kristiansandregionen og Stavangerregionen som har klart flest antall arbeidsplasser i regionale næringer regnet ut fra prosent av samlet sysselsetting.

2.12 Oppsummering av arbeidsplassutviklingen

Vi har i de forutgående avsnittene gått gjennom arbeidsplassutviklingen i Østre Agder og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer og ulike næringsstyper, mest på regionalt nivå, men også i noen grad på kommunenivå. I figuren nedenfor har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringsstyper, samtidig som fargene angir hvordan regionen kommer ut i forhold til andre regioner.

Figur 33: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Østre Agder, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosentpoeng av samlet sysselsetting i fylket, og i forhold til landsgjennomsnittet.

De fleste boksene er som vi ser, lyseblå. Det betyr at verdiene der er *relativt bedre* enn de andre regionene i Norge, men ikke blant de beste. Vi har sett at arbeidsplassveksten har vært svakere enn i landet samlet sett. Endringen i antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden har vært 2,8 prosentpoeng *under* tilsvarende verdi for landet som helhet i den samme perioden – den største boksen i figuren. Utviklingen kan dekomponeres i bidrag fra offentlig og privat sektor – de to boksene til venstre for den største boksen hvor vi ser sluttsummen. Vi ser at privat sektor står for største delen av regionens relative arbeidsplassnedgang (minus 2.4 fra privat sektor).

Lengre ned i figuren ser vi at det er en betydelig relativ nedgang i basisnæringene som forklarer det meste av arbeidsplassnedgangen i privat sektor. Mens det har vært vekst i de regionale næringene, har ikke bidraget til den samlede sysselsettingen økt, siden de regionale næringene utgjør en lavere andel i Østre Agder enn ellers i landet. Besøksnæringene har hatt en relativ nedgang som har blitt dempet noe, siden andelen arbeidsplasser i disse næringene er forholdsvis høy. De lokale næringene har bidratt positivt til arbeidsplassutviklingen. Andelen arbeidsplasser i de lokale næringene er omtrent like stor som i Norge samlet. *Det er utviklingen i antall arbeidsplasser i basisnæringene som er den største utfordringen for Østre Agder-regionen.*

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

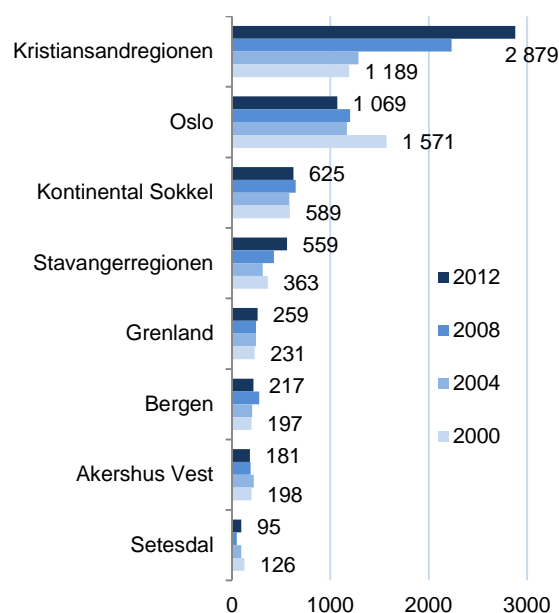
Et svært viktig forhold for alle kommuner og regioner i Norge, er hvordan arbeidsmarkedet på stedet er integrert med arbeidsmarkedet utenfor kommunen eller regionen. Dette kommer til uttrykk gjennom ut- og innpendling til andre kommuner som befinner seg innenfor praktisk pendlingsavstand og reisemåte.

3.1 Utpendling

I 2012 var det 2 879 personer som er bosatt i Østre Agder som pendlet til en kommune i Kristiansandregionen. Antallet har steget fra 1 189 i 2000. Det var 1 069 personer som er bosatt i Østre Agder som pendlet til Oslo i 2012. Dette er en nedgang fra 1 571 personer i 2000. Kontinental sokkel og Stavangerregionen følger etter, med henholdsvis 625 og 559 utpendlere i 2012. Utpendlingen til Kontinentalsokkelen har vært jevn de siste tolv årene, mens pendlingen til Stavangerregionen har økt.

3.2 Innpendling

Det var 1 311 personer bosatt i en kommune i Kristiansandregionen som pendlet til arbeid i Østre Agder i 2012. Dette er en ganske kraftig oppgang fra 2000, da antallet var 813. Pendlingen fra Østre Agder til Kristiansandregionen er nesten dobbelt så høy som pendlingen fra Kristiansandregionen. Vi understreker at dette er absolutte tall, altså ikke justert for verken befolkningsstørrelse eller sysselsetting. I 2012 var det over 200 personer fra både Grenland og Oslo som pendlet inn til Østre Agder. Antallet innpendlere fra Oslo er mye lavere enn antallet utpendlere til Oslo. Det er kun et beskjedent antall innpendlere fra Mandalsregionen, Vest-Telemark, Stavangerregionen, Drammensregionen og Akershus Vest. .

Figur 34: Pendling ut av Østre Agder, antall personer

Figur 35: pendling inn til Østre Agder, antall personer

3.3 Pendling internt i Østre Agder

I tabellen nedenfor ser vi antallet pendlere internt mellom kommunene i Østre Agder.

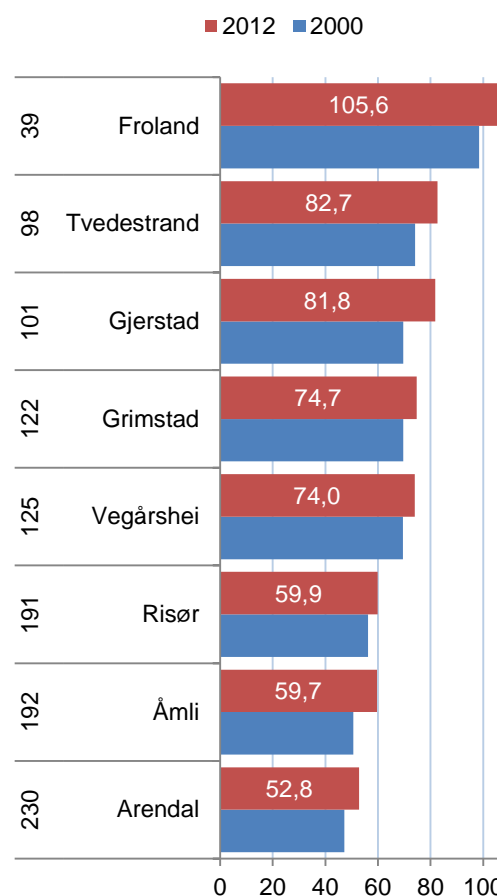
Tabell 6: Antallet pendlere mellom kommunene i Østre Agder i 2012. De grå boksene viser antallet som jobber i eget kommune.

	Jobber i Arendal	Jobber i Froland	Jobber i Gjerstad	Jobber i Grimstad	Jobber i Risør	Jobber i Tvedestrand	Jobber i Vegårshei	Jobber i Åmli
Bor i Arendal	15676	309	9	1535	69	339	32	29
Bor i Froland	1263	816	1	181	13	23	1	16
Bor i Gjerstad	87	1	606	8	175	77	19	3
Bor i Grimstad	2162	67	9	5889	11	33	3	5
Bor i Risør	338	5	123	21	2026	193	29	1
Bor i Tvedestrand	584	9	21	39	169	1524	37	10
Bor i Vegårshei	143	9	14	20	38	110	492	41
Bor i Åmli	98	14	1	7	9	24	13	539

Blant innbyggere i Arendal er det 1 536 som jobber i Grimstad. Andre veien er det 2 162 som bor i Grimstad og som jobber i Arendal. Av de som bor i Froland er det 1 263 som jobber i Arendal, mens det blant innbyggere i Arendal er 309 personer som jobber i Froland. De gråfargede cellene på diagonalen viser antallet sysselsatte som jobber i egen kommune.

3.4 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjonen er et mål for hvor sterkt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet gjennom inn- og utpendling. Det kan vi måle gjennom å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med andelen av arbeidsplassene i stedet som det pendles inn til. I tabellen kan det se ut som om Arendal og Grimstad er det største pendlingskommunene i Østre Agder. I absolutte tall er de også det, men hvis vi justerer for sysselsettingen blir bildet straks annerledes. Figur 36 viser arbeidsmarkedsintegrasjonen i kommunene i Østre Agder i år 2000 og 2012. Tallet foran kommunenavnet på venstre akse viser rangeringen blant alle kommuner i Norge. Froland har best arbeidsmarkedsintegrasjon i Østre Agder, Tvedestrand er nummer to. Arendal har lavest arbeidsmarkedsintegrasjon i Østre Agder. Pendlingsgraden har økt i alle kommunene fra 2000 til 2012.

Figur 36: Arbeidsmarkedsintegrasjonen i kommunene i Østre Agder i år 2000 og 2012.

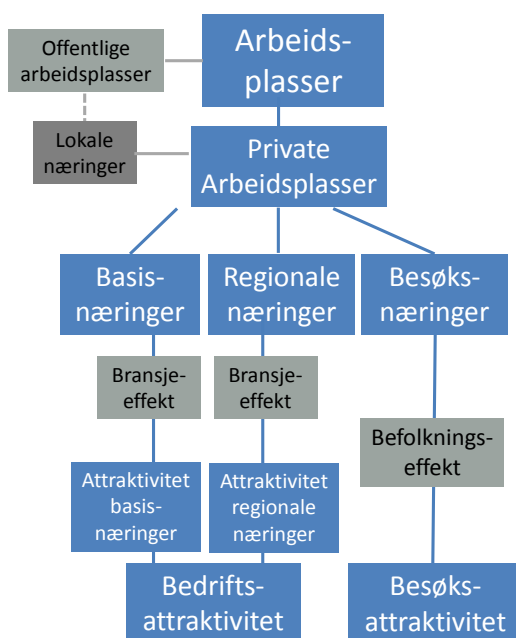
4. Bedrifts- og besøksattraktivitet

Vi har så langt i notatet beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringsstypene som vi opererer med i dette notatet. Ulik bransjestruktur og andre strukturelle sætrekk forklarer mye av en regions utvikling når det gjelder basisnæringer. Besøksnæringene blir på sin side påvirket av egen befolkningsutvikling i langt større grad.

Vi kan korrigere matematisk for slike forskjeller. Da får vi fram mål for regionens reelle bedrifts- og besøksattraktivitet.

4.1 Drivkrefter for attraktivitet

I figuren nedenfor har vi videreutviklet den innledende modellen for å vise hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 37: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Østre Agder, hvor vi har delt opp næringslivet i fire nærings typer. Lokale næringer er som vi har sett, bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. Dette vil derfor normalt falle utenfor en regional næringsplans fokusområder. Eksempler på arbeidsplassutvikling i denne sektoren er at skoler blir privatisert etter nedleggelsesvedtak i en kommune, hvor den i stedet fortsetter sin virksomhet i privat regi som vi har sett mange steder. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed *basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer*. Utviklingen i besøksnæringene må også ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder i deler av stedets besøksnæring. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene *øker raskere og mer enn egen befolkningsutvikling skulle tilsi*. Noen steder med høy befolkningsvekst vil kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende utenbys- eller utenlands fra. Besøksattraktivitet vil, som vi har sett, måles som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som stedets eget befolkningsantall forklarer.

De fleste av bransjene som inngår i basisnæringene er konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må som tidligere påpekt, ses i lys av bransjestrukturen. Når vi kjenner vekten av de eksterne strukturvariablene, kan vi fastslå om stedet/regionen har høy eller lav bedriftsattraktivitet. Høy bedriftsattraktivitet gir seg utslag i at veksten i slike næringer er høyere enn bransjestrukturen tilsier. I slike tilfeller sier vi at kommunen eller regionen presterer enten bedre enn sine strukturbetingelser – eller eventuelt lavere.

Det vi kaller regionale næringer, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en voksende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommuner. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant å følge. I en regional næringsstrategi, faller dette fokusområdet derimot ut. Det er på mange måter et regionalt nullsumspill om hvor slike virksomheter plasseres.

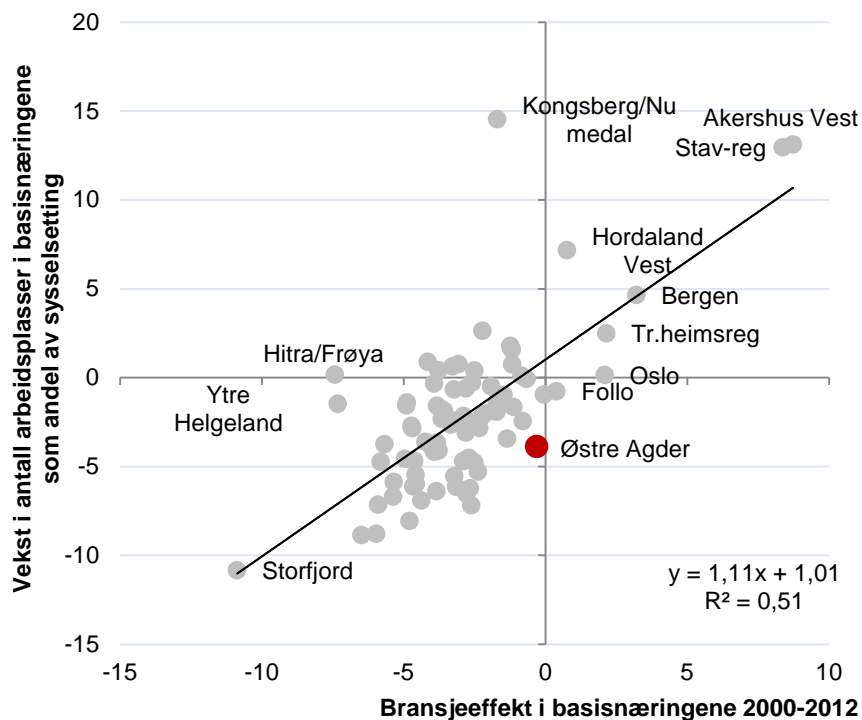
Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på stedets næringsutvikling *etter* at vi har korrigert for strukturelle effekter som i prinsippet ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. *Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene?* Det må være et sentralt spørsmål for en regional (eller lokal) næringspolitisk debatt. Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, og den kan ikke endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som må være indikatoren for om næringslivet har lyktes eller ikke, og som derfor står som mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi først og fremst korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har i sin tur stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad, som anført, er kunder for stedets besøksnæring. Det er derfor vi måler arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller ved at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer. Målet om å tiltrekke seg nye/flere kunder utenfra er sannsynligvis lettere enn å endre egne befolkningsholdninger og forbrukeratferd, skjønt ingen av tiltakene er særlig lavthengende frukter.

4.1.1 Basisbedrift-attraktivitet i Østre Agder

Hvis vi vender oppmerksomheten tilbake til basisnæringene ser vi at norske regionene har svært ulik fordeling av slike næringer. Det kan forklare en hel del av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser hvert enkelt sted. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri, vil ha hatt vanskeligheter med å oppnå arbeidsplassvekst i perioden som ligger bak oss, selv om næringene i mange tilfeller kan ha gode marginer. Vi fokuserer her, som tidligere nevnt, ikke på bedriftenes lønnsomhet, men på næringslivets arbeidsplassseffekt.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot *effekten av bransjestrukturen i basisnæringene*. Vi har målt bransjeeffekten for hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som så er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i slik næring i perioden som andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000.

Figur 38: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten for perioden 2000-2012.

I figuren ser vi en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten. R^2 -verdien er 0,51, som litt forenklet betyr at 51 prosent av forklaringen til veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene skyldes bransjeeffekten. På den annen side, betyr det også at 49 prosent skyldes andre forhold.

Noen få regioner har hatt en bransjeeffekt som er bedre enn landsgjennomsnittet. Dette er typisk store bykommuner som har en høy konsentrasjon av arbeidsplasser i de tekniske tjenestene. Vi så tidligere at både industrien og de naturbaserte tjenestene har hatt nedgang på landsbasis. Det illustreres her, hvor vi ser at et flertall av regionene har hatt en negativ bransjeeffekt i basisnæringene i den siste tolvårsperioden. Grunnen er at mange av dem har et stort antall arbeidsplasser i industrien og i landbruket eller fiske.

Østre Agder har hatt en bransjeeffekt i basisnæringene som ligger litt under gjennomsnittet. De fleste regionene i Norge har hatt svakere bransjeeffekt. Veksten i antall arbeidsplasser har derimot vært enda svakere enn det som er forventet ut ifra bransjeeffekten. *Det har altså vært en negativ bransjustert vekst i basisnæringene i Østre Agder i den siste tolvårsperioden.*

Tabell 7: Bransjustert vekst i kommunene i Aust-Agder. Østre Agder markert med fet skrift

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
19	Birkenes	1,8	-0,2	0,1	1,3	1,1	-0,1	-0,8	2,6	-5,5	7,0	-0,2	2,1	1,0
45	Vegårshei	0,6	1,7	-0,6	0,1	2,4	-1,9	0,0	-0,6	-0,4	0,4	4,1	0,2	0,6
60	Åmli	-0,4	2,3	-0,5	0,8	0,1	0,5	-1,3	-0,6	0,4	2,7	-1,2	2,4	0,6
68	Iveland	1,1	0,6	0,2	-0,4	2,9	1,4	-8,0	5,6	2,0	-0,5	-1,4	2,4	0,5
79	Bygland	0,3	0,5	-0,3	1,3	0,8	0,6	-0,9	0,5	-0,8	-1,6	1,1	2,8	0,5
138	Valle	-9,1	-1,1	-0,4	-0,7	7,7	0,3	-0,3	0,4	1,1	1,0	-3,4	0,0	0,2
139	Froland	-2,1	2,3	0,5	-1,2	1,5	-0,3	0,1	0,2	-0,2	0,4	-0,7	1,1	0,2
141	Risør	-0,2	1,3	-2,1	0,3	-0,6	0,5	0,0	0,3	0,5	0,3	-0,6	0,7	0,2
155	Bykle	-1,6	2,3	-0,6	0,8	2,5	-1,2	-0,6	0,7	-0,2	-0,5	1,3	-0,5	0,1
240	Lillesand	-1,4	-0,9	-0,3	-0,6	0,6	1,5	-0,1	0,2	-1,0	0,0	-0,4	0,1	-0,1
305	Evje og Hornes	-1,2	0,5	1,5	0,8	1,1	0,7	0,4	-1,7	1,4	-0,4	-1,6	-0,2	-0,2
330	Arendal	0,5	-2,0	0,2	0,8	-0,3	-0,5	0,3	0,4	-0,1	-0,8	-0,5	-0,4	-0,2
385	Tvedestrand	-1,6	-0,5	1,6	1,4	1,2	0,8	-1,5	-1,3	-1,1	0,2	-0,9	-0,8	-0,5
406	Grimstad	0,2	-2,6	0,9	-3,5	0,5	-1,1	-0,3	-1,8	-0,1	-1,1	-0,4	-0,5	-0,7
413	Gjerstad	-2,3	2,0	-0,4	2,3	2,3	1,5	-4,7	-2,3	-0,7	-3,8	1,0	0,1	-0,8

I tabellen over ser vi den bransjusterte veksten i de enkelte kommunene i Aust-Agder. Kommunene i Østre Agder er markert med fet, rød skrift. Når vi korrigerer for bransjeeffekter, ser vi at regionens kommuner fordeler seg langs hele spekteret. To kommuner er klart bedre enn mediankommunen i Norge, gitt de samme forutsetninger. To er omtrent på medianpunktet og fire er klart nedenfor.

Besøksattraktivitet i Østre Agder

Vi har sett på utviklingen i besøksnæringene i kapittel 2. Der kom det fram at Østre Agder har hatt en vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som er tilnærmet lik veksten nasjonalt. Besøksnæringene vokste med 13,3 prosent i Østre Agder. Veksten på landsbasis var 14,6 prosent i samme periode. Besøksnæringene skaper ikke bare verdier av omsetning fra tilreisende men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, det er ikke vanskelig når vi kjenner hver kommune og regions eksakte innbyggertall. Da får vi fram det vi kaller stedets besøksoverskudd (eventuelt underskuddet).

I tabell 8 ser vi hvordan besøksoverskuddet i regionene på Sør-Vestlandet har utviklet seg siden 2000. Setesdal er den regionen i landet med femte høyeste besøksoverskudd. Østre Agder er rangert som nummer 37 av Norges 83 regioner med hensyn til besøksoverskudd. Vi merker oss at regionen i en periode fra 2006-2010 hadde et økende besøksoverskudd, men at de siste to årene med svakest utvikling, har havnet under midten av norske regioner (med minusfortegn).

Tabell 8: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Sørlandet.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	endring
5	Setesdal	2,6	2,2	2,5	4,0	3,3	2,6	3,7	4,6	5,5	5,5	4,8	5,0	3,9	1,3
16	Kristiansandregionen	0,9	0,8	0,8	0,7	1,0	0,7	1,0	0,9	0,8	1,4	1,6	1,4	1,4	0,4
25	Stavangerregionen	0,9	0,6	0,3	0,2	0,2	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,4	0,3	-0,6
28	Haugesundregionen	0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	-0,1
33	Lister	-1,5	-1,6	-1,4	-0,6	-0,6	-0,9	-0,5	-0,3	0,1	0,3	0,3	0,1	-0,1	1,3
37	Østre Agder	-0,8	-0,7	-0,8	-0,8	-0,6	-0,6	-0,3	0,1	0,3	0,2	0,0	-0,1	-0,6	0,2
67	Mandalsregionen	-3,2	-3,5	-3,7	-3,4	-3,0	-3,3	-3,3	-2,8	-3,3	-2,8	-3,0	-2,5	-2,9	0,3
68	Dalane	-3,6	-3,8	-4,1	-4,5	-3,8	-3,6	-4,4	-4,2	-2,8	-2,5	-3,0	-3,0	-3,1	0,5
80	Ryfylke	-6,2	-5,3	-5,3	-5,1	-5,3	-5,6	-5,1	-5,4	-5,0	-4,7	-4,7	-5,2	-5,4	0,8

4.2 Nivå og vekst i besøksnæringene

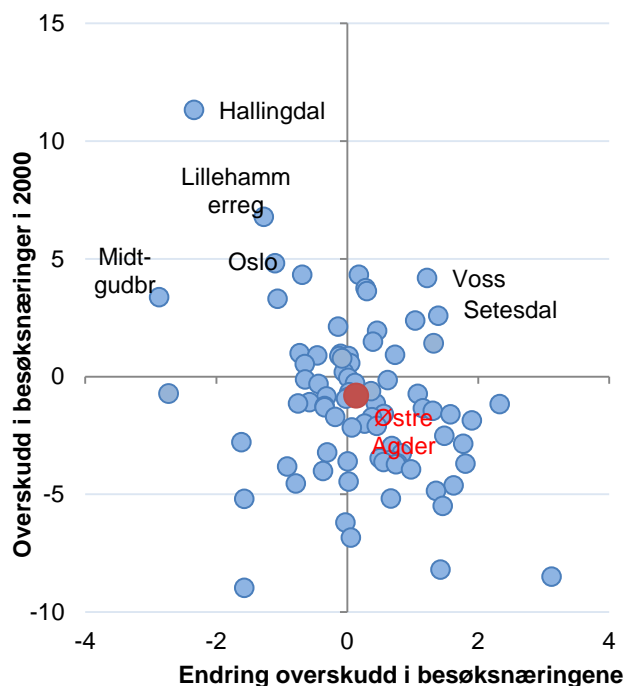
Det kan være interessant videre å se på besøksnæringenes faktisk nivå og endring i nivået over tid i sammenheng. Det er vist i figur 39. Hallingdal er som vi ser av den vertikale akse, store. Men de har utviklet seg feil vei – slik at de havner til venstre i figuren. Østre Agder er relativt små, målt i forhold mellom besøk og folketall. Men de har en svak positiv utvikling og havner derfor så vidt over streken, til høyre i figuren.

4.2.1 Besøksattraktivitet i kommunene

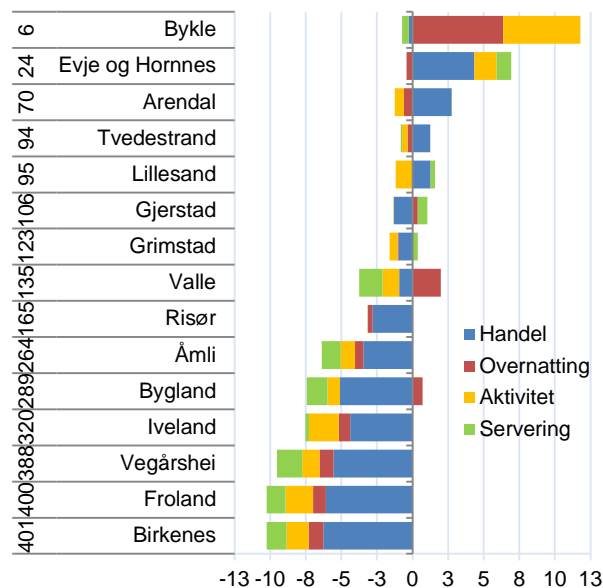
Ikke mange av kommunene i Aust-Agder har spesielt mye mer besøksnæring enn hva egen befolkning genererer.

I figur 40 ser vi at det er Arendal som har størst sysselsettingsoverskudd av sine besøksnæring i forhold til egen befolkning. Det er tydeligvis kjøpekraftimport til byens handelsnæring som skaper dette overskuddet. Det samme gjelder, i noe lavere grad Tvedestrand.

Sentrumsstrukturen i den regionen vi her har under lupen, er sannsynligvis slik at underskuddet i besøksnæringene i de landbaserte kommunene fremkommer som overskudd i de mer sentrumspregede kommunene, selv om vi faktisk ser at både Risør og Grimstad har en lavere andel sysselsatte i handel enn de skulle hatt, kun ut fra egen befolkning.

Figur 39: Nivå og vekst i besøksnæringene i regioner i Norge.

Figur 40: Overskudd av de ulike besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting i 2012.

5. Befolkning

Befolkningsutviklingen er den viktigste indikatoren for regional utvikling. Det er ikke bare fordi det er et mål i seg selv å beholde og fornye sin befolkning, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen, sannsynligvis er en indikator for at stedet utvikler seg i en kvalitativt god retning. Det er dessuten lettere å endre et sted i retning høyere kvalitet, der det er vekst. Vekst gir på sikt, høyere inntekter til offentlig sektor og dermed større muligheter til å forbedre samfunnet – også med hensyn til næringsutvikling.

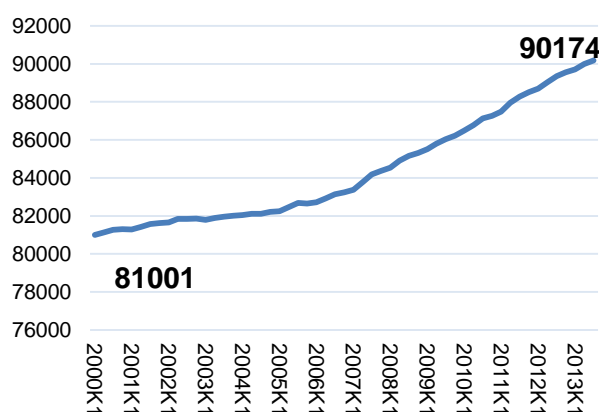
5.1 Befolkningsutvikling i Østre Agder

Folketallet i Østre Agder var 81 100 i 2000. Folketallet steg jevnt svakt fram mot 2007. Etter 2007 har det vært en sterkere vekst, og ved utgangen av tredje kvartal 2013 var folketallet 90 174. Den raske veksten etter 2007 skyldes utvidelsen av EØS-området. Over hele Norge har det vært høy innvandring etter 2007. Folketallet i Østre Agder har vokst med 9 173 personer over den siste tolvårsperioden.

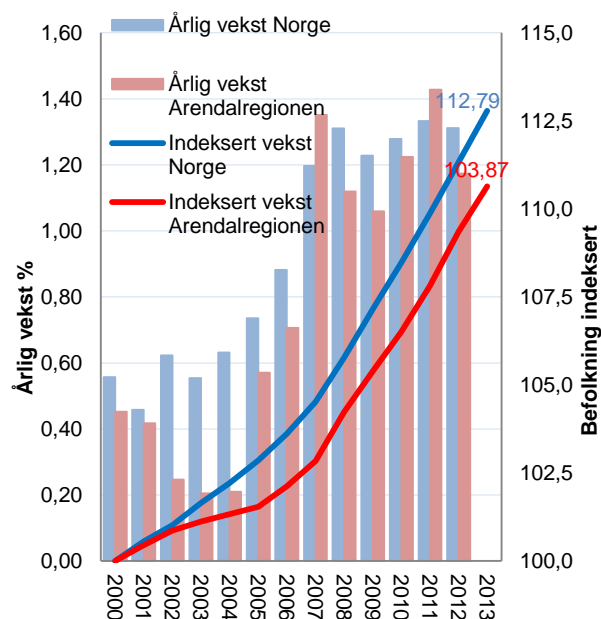
Figur 42 viser både den årlige folketallsveksten i Norge og i Østre Agder (stolpene) og den indekserte veksten (linjene). Verdiene til den prosentvise årlige veksten er vist på venstre akse, mens verdiene til den indekserte utviklingen er vist på høyre akse. (Termen Arendalsregionen i figuren er det samme som Østre Agder i denne rapporten).

Før 2007 var den årlige folketallsveksten i Norge på om lag 0,6 prosent, mens den var litt over 0,2 prosent i Østre Agder. Etter 2007 har veksten i Norge som helhet og i Østre Agder vært omtrent like store. Den utgjorde 1,2 prosent av folketallet hvert år i perioden frem til i dag.

Av den indekserte utviklingen ser vi at Norges befolkning som helhet har vokst med 12,8 prosent i tolvårsperioden, mens Østre Agders befolkning har vokst med 10,6 prosent.

Figur 41: Befolkningsutviklingen i Østre Agder mellom 2000 og 2013.

Figur 42: Årlig vekst i prosent i Norge og Østre Agder på venstre akse. Indeksert vekst på høyre akse, der 2000-nivået=100

5.2 Befolkningsutviklingen, dekomponert

Endringene i befolkningen kan deles inn i tre komponenter: netto innvandring fra utlandet, innenlands nettoflytting, og fødselsoverskudd. I figur 43 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsutviklingen til Østre Agder for perioden 2000 til 2013.

Fødselsbalansen har vært positiv hvert år, og den har økt med årene.

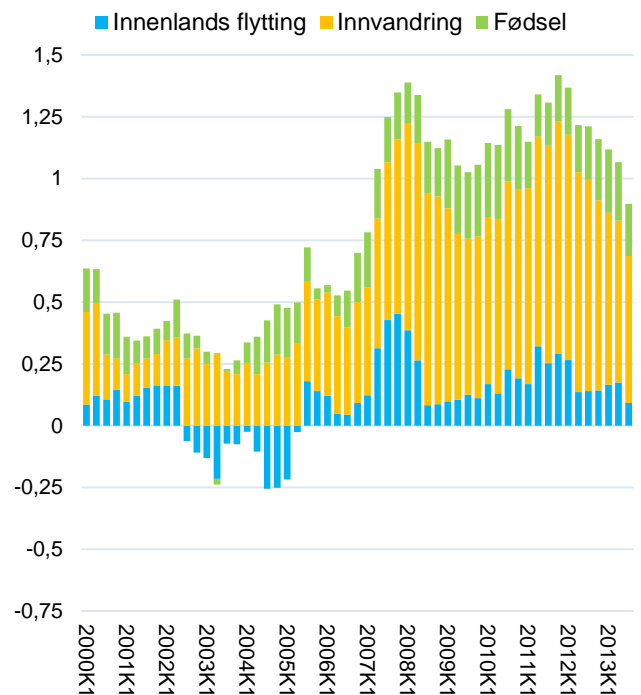
Siden 2006 har det vært positiv innenlands nettoflytting etter noen få år med negativ flyttebalanse. Østre Agder er dermed preget av stabil positiv flyttebalanse – flere nordmenn flytter inn til regionen enn ut.

Nettoinnvandringen har vært positiv i alle årene. Som det kommer frem av figuren, har innvandringen bidratt svært mye til befolkningsveksten i Østre Agder etter 2007.

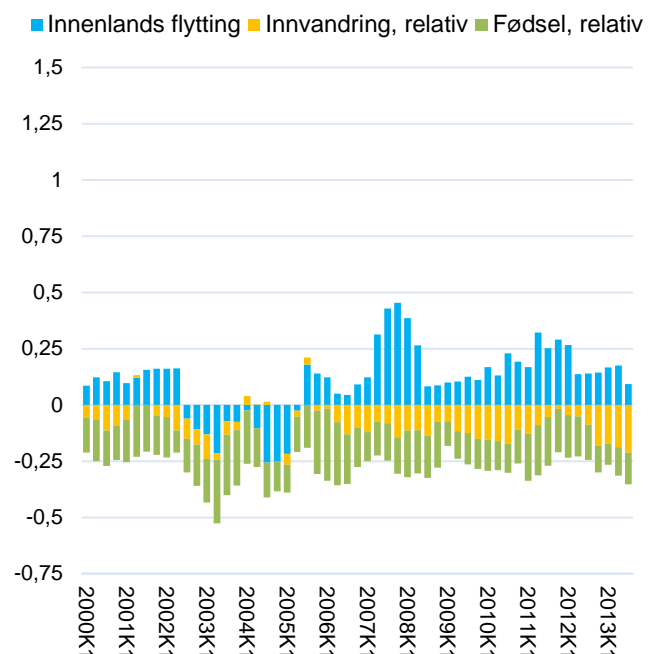
5.3 Relativ befolkningsutvikling

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi *relativ utvikling*, og tallene for Østre Agder er vist i figur 44. Her ser vi hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Østre Agder avviker fra landsgjennomsnittet som er den horisontale linjen (nullpunktet).

Selv om fødselsballansen er positiv, er den lavere enn i landet som helhet. Den store innvandringen til Østre Agder har også, ser vi, vært svakere enn for Norge samlet sett. Det er innvandringen som numerisk bidrar mest til folketallsvekst i Østre Agder, men relativt sett i forhold til resten av landet, er det innenlands flytting som skiller flyttemønsteret i Østre Agder positivt fra resten av landet.

Figur 43: Prosentvis endring i befolkningen i Østre Agder for hvert kvartal etter 2000, dekomponert.

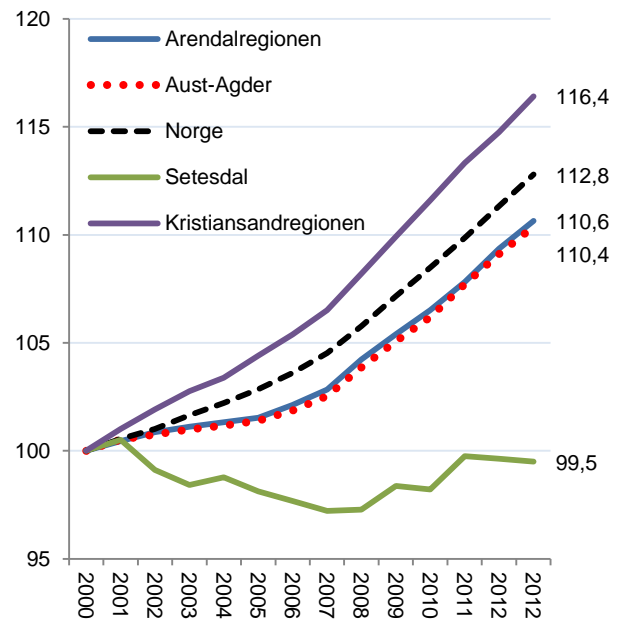

Figur 44: Relativ vekst, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Østre Agder og Norge, dekomponert.

5.4 Regionenes befolkningsutvikling

Figur 45 til høyre, viser den indekserte utviklingen av folketallet i regionene i Aust-Agder. Dette er sammenliknet med befolkningsutviklingen både i Norge samlet sett og i Aust-Agder fylke i samme periode.

Befolkningsutviklingen i Østre Agder har fulgt et mønster som er nesten identisk med utviklingen i fylket som helhet. Kristiansandregionen har hatt en vekst som er over landsgjennomsnittet. Setesdal har omtrent like mange innbyggere i dag som for tolv år siden.

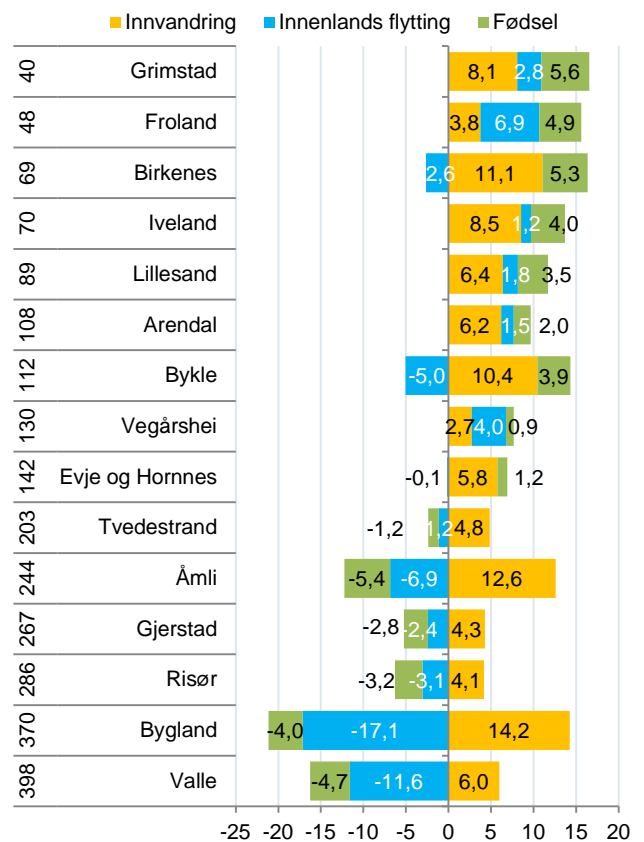
Figur 45: Befolkningsutviklingen i regionene i Aust-Agder, sammenliknet med utviklingen i Norge og hele fylket. 2000-nivået = 100.

5.4.1 Befolkningsutviklingen i kommunene

I figur 46 viser vi en dekomponering av befolkningsutviklingen i Aust-Agder, nedskalert til kommunenivå. Grimstad og Froland har vokst mest. De rangeres blant de femti kommunene i Norge med høyest befolkningsvekst. De har hatt positiv innvandring, positiv innenlands nettoutflytting og fødselsoverskudd. Arendal og Vegårshei har også hatt positiv vekst på alle områder, men veksten har vært noe lavere.

De øvrige kommunene i Østre Agder har hatt positiv innvandring, men netto utflytting til andre kommuner og negativ fødselsbalanse. Åmli skiller seg ut med en høy grad av både positiv innvandring, og en høy grad av netto fraflytting og fødselsunderskudd. Innvandringen kompenserer omtrent akkurat for dette tapet.

Når man ser på grafen under ett, ser man at alle kommuner har tjent innbyggere i form av innvandring, mens noen få kommuner er preget av en høy netto utflytting til andre norske kommuner.

Figur 46: Befolkningsutviklingen i kommunene dekomponert i innvandring, innenlands flytting og fødselsoverskudd i perioden 2008 – 2012. Rangering ved siden av kommunenavn på venstre akse.

5.5 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges samlede nettoflytting. Dette målet gir informasjon om steders attraktivitet når det gjelder flyttebalanse, uavhengig av om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hensyn til hvor stor del av «kaka» hver av dem får, uten hensyn til om kaka blir større eller mindre gjennom utenlands tilflytting.

Tabell 9: Relativ nettoflytting i regionene på Sørlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
7	Stavangerregionen	-0,4	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,7	0,7	0,4	0,4	0,3	0,0	0,5	0,4	-0,01
21	Østre Agder	0,1	0,1	-0,2	-0,1	-0,3	0,1	0,0	0,3	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0	0,1	0,02
24	Kristiansandregionen	0,3	0,3	0,0	0,1	0,3	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,2	0,0	0,0	-0,03
25	Ryfylke	-0,4	-0,8	-0,4	-0,4	-0,1	-0,5	-0,7	-0,2	0,0	-0,1	0,3	-0,5	0,7	0,0	0,08
26	Haugesundregionen	-0,3	-0,5	-0,3	-0,1	-0,2	-0,3	0,2	0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,01
30	Mandalsregionen	-0,1	0,2	0,9	0,3	-0,1	-0,4	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,1	-0,1	-0,5	-0,1	-0,03
39	Dalane	-0,5	-0,6	-0,7	-0,3	-0,5	-0,8	-0,1	-0,3	-0,3	0,0	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3	0,02
53	Lister	-0,2	-0,7	0,1	-0,5	-0,5	-0,6	-0,7	-0,3	-0,4	-0,4	-0,8	-0,5	-0,6	-0,5	-0,01
55	Setesdal	0,3	-1,3	-0,7	0,4	-1,0	-0,8	-0,8	-0,8	0,1	-0,6	0,6	-1,0	-1,1	-0,6	-0,03

Når man rangerer befolkningsutviklingen etter progressivt gjennomsnitt, rangeres Østre-Agder høyere enn Kristiansandregionen. I et progressivt gjennomsnitt rangeres siste års vekst høyere enn foregående års. Folketallsveksten i Kristiansandregionen har vært høyere enn i Østre Agder, men når vi vektlegger siste års utvikling høyere, og måler ut ifra de siste ti årene, så ser vi at Østre Agder har hatt en *sterkere* relativ befolkningsutvikling enn Kristiansandregionen.

Målt med progressivt gjennomsnitt, har den årlige veksten i Østre Agder vært 0,1 prosentpoeng over landsgjennomsnittet, og trenden er positiv. Bare 20 regioner i Norge har hatt en bedre vekst enn Østre Agder. På Sør-Vestlandet er det bare Stavangerregionen som rangerer høyere.

Kristiansandregionen følger tett på Østre Agder. Setesdal rangeres nederst blant regionene på Sør-Vestlandet. Vi har tidligere i notatet sett at Setesdal skårer godt med hensyn til arbeidsplassutvikling – her ser vi at de i mindre grad har maktet å omsette dette i befolkningsøkning.

5.5.1 Relativ flytting på kommunenivå

Vi kan på samme måte som for regioner, se på relativ flytting på kommunenivå. Mange kommuner har et lavt folketall. I de tilfellene vil små endringer i flyttemønstrene gi uforholdsmessig store utslag. Derfor har vi i tabellen under operert med tre års glidende gjennomsnitt. (Hvert års viser gjennomsnittet for de siste tre årene)

Tabell 10: Relativ flytting i kommunene i Aust-Agder, tre års glidende gjennomsnitt, rangert etter progressivt gjennomsnitt.

Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	Prog snitt	Trend
39	Froland	0,7	-0,1	-0,2	-0,2	0,4	-0,1	0,3	0,3	0,7	1,1	0,4	0,1
40	Iveland	0,3	1,2	1,1	0,7	0,5	0,2	0,6	1,3	0,5	-1,1	0,4	-0,1
46	Grimstad	0,5	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,2	0,3	0,5	0,3	0,4	0,0
68	Lillesand	-0,2	-0,1	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,5	0,5	0,2	0,1
72	Birkenes	-0,7	-0,3	-0,3	-0,1	0,2	0,4	0,5	0,4	0,0	0,2	0,2	0,1
81	Arendal	-0,4	-0,3	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
108	Bykle	-0,5	-0,2	0,5	0,3	1,2	2,2	1,2	1,3	-1,1	-2,9	0,0	-0,1
122	Vegårshei	0,0	0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,2	-0,4	-0,3	0,0	0,5	-0,1	0,0
125	Evje og Hornnes	-0,5	-0,6	-0,4	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	0,3	-0,2	0,3	-0,1	0,1
159	Åmli	0,9	-0,3	-0,1	-0,6	0,5	0,9	0,4	-0,4	-0,8	-1,1	-0,2	-0,1
168	Tvedestrand	-0,2	-0,4	-0,4	-0,6	-0,5	-0,1	0,0	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	0,0
239	Risør	-0,4	-0,5	-0,6	-0,5	-0,4	-0,5	-0,4	-0,6	-0,5	-0,8	-0,5	0,0
255	Gjerstad	0,7	0,1	-0,1	-0,4	-0,1	-0,5	-0,9	-0,8	-0,9	-0,7	-0,6	-0,2
372	Bygland	0,2	0,8	0,0	-1,5	-2,5	-2,2	-1,7	-0,5	-0,5	-0,7	-1,1	-0,1
382	Valle	-1,2	-1,4	-1,7	-2,0	-1,7	-1,8	-1,2	-1,1	0,0	-0,6	-1,1	0,1

I Østre Agder har Froland hatt den beste relative nettoflyttingen. Den har i snitt vært på 0,4 prosentpoeng over landsgjennomsnittet per år, og trenden er oppadgående. I perioden 2010 – 2012 var veksten på 1,1 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Grimstad følger tett på. De hadde også en relativ vekst på 0,4 prosentpoeng over landsgjennomsnittet når man måler i progressivt gjennomsnitt. Trenden er nøytral. Arendal har også hatt vekst, men veksten er noe lavere. Vegårshei hadde stor relativ tilflytting frem til 2010. Deretter har den avtatt, og i progressivt snitt over den siste tiårsperioden har nettoflyttingen vært på samme nivå som landet ellers.

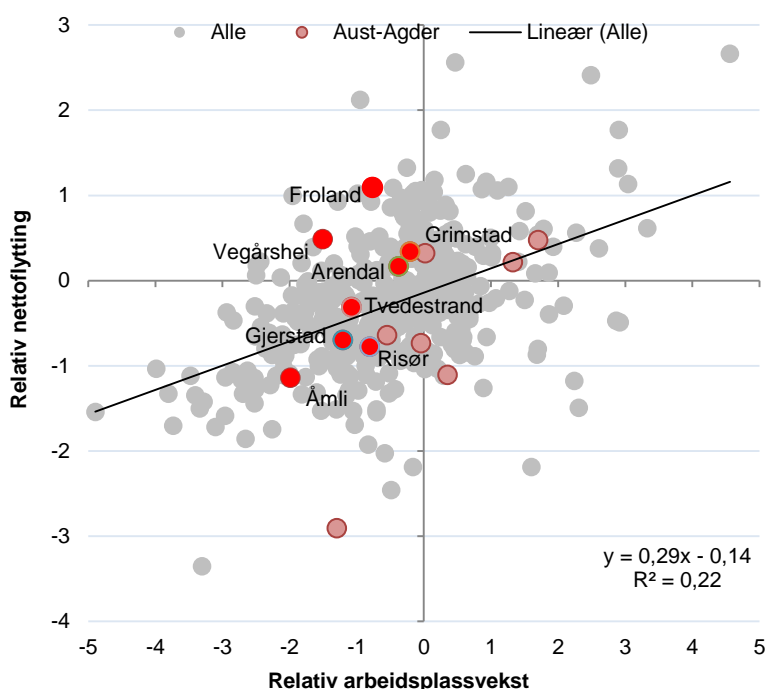
De øvrige kommunene i Østre Agder har hatt relativ fraflytting. Åmli hadde en positiv utvikling frem mot 2009, men utviklingen har snudd etter dette. Gjerstad har hatt jevn nedadgående utvikling i forhold til landet samlet sett.

6. Bostedsattraktivitet

Vi har sett at flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. En sterk arbeidsplassvekst vil normalt føre til innflytting.

6.1 Attraktivitet utover arbeidsplassutvikling

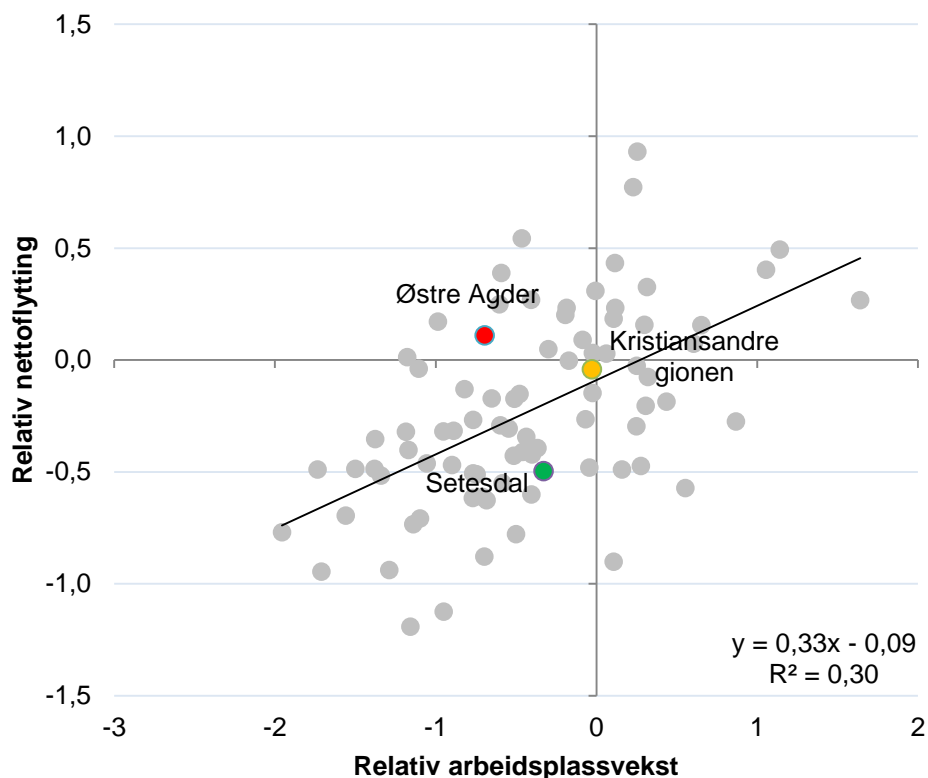
Figuren nedenfor viser hvordan sammenhengen har vært mellom relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst i Norske kommuner i perioden 2010 til 2012. Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer derfor forventet relativ nettoflytting. Sammenhengen er som vi ser positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien.

Figur 47: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

Kommuner som ligger på oversiden av den diagonale streken har en høyere befolkningsutvikling enn det arbeidsplassutviklingen forklarer. Kommuner som ligger under diagonalen, har svakere befolkningsutvikling enn arbeidsplassutviklingen på stedet forklarer. Froland har på tross av dets relative arbeidsplassnedgang hatt en høy relativ tilflytting. Det har også Vegårshei. Arendal og Grimstad har hatt en litt svakere arbeidsplassutvikling enn landsgjennomsnittet, men tilflyttingen har vært svak positiv, over det som er statistisk forventet ut fra en ren arbeidsplassvurdering. Tvedestrand har et flyttemønster som er som forventet av arbeidsplassutviklingen. Gjerstad, Risør og Åmli har svakere flyttebalanse enn den relative arbeidsplassveksten skulle tilsi.

Vi kan vise den samme figuren for Norges regioner.

Figur 48: Relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012.

Vi ser at R^2 -verdien for regresjonen til regionene er høyere enn for regresjonen til kommunene. Dette indikerer at sammenhengen mellom relativ arbeidsplassvekst og relativ nettoflytting er *sterkere* for regioner enn for kommuner. Dette skyldes blant annet at pendlingsmuligheter mellom kommuner i en enkelt region er bedre enn pendling mellom regioner. Dette kommenteres nærmere i neste kapittel.

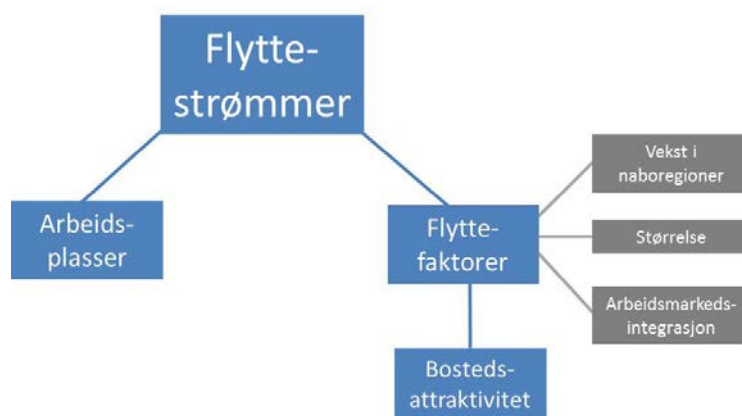
Østre Agder har samlet sett hatt en relativ arbeidsplassnedgang, men tilflyttingen har vært høyere enn for landsgjennomsnittet. Østre Agder plasserer seg som vi ser, langt over det som er statistisk forventet. Det etterlater et inntrykk av *høy bostedsattraktivitet*, men lavere næringslivsattraktivitet. Det virker derfor som om det er i arbeidsplassutviklingen at «skoen trykker».

Kristiansandregionen er på sin side en svært gjennomsnittlig region på flere måter. De ligger omtrent på diagonalen hvor både arbeidsplassutviklingen og flyttemønsteret har vært som i landet samlet sett.

Setesdal har som vi ser hatt en lav arbeidsplassvekst og en lavere flyttebalanse enn det som kan forklares av arbeidsplassutviklingen alene.

6.2 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten mange steder nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi har også sett at mange steder har langt bedre flyttebalanse enn arbeidsplass-veksten tilsier. Atter andre har dårligere flyttebalanse. Det må derfor være, som vi allerede kommenterte i innledningskapittelet, *faktorer ved siden av arbeidsplassveksten som har markert betydning for flyttebalansen*. I analyser av regional utvikling, er det derfor interessant å avdekke hva disse andre flyttefaktorene består av, selv om dette i streng forstand faller litt utenfor et konvensjonelt fokus for en næringsstrategi. Vi er imidlertid i dette prosjektet, opptatt av å se næringsutvikling i sin rette sammenheng. Den sammenhengen handler om regional utvikling samlet sett.

Figur 49: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

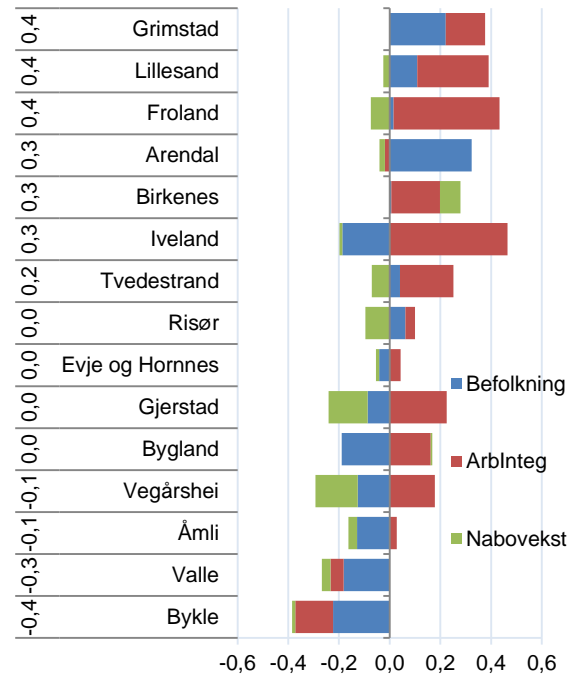
I figuren over har vi definert *tre strukturelle forhold* (i grå bokser) som har en signifikant positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten til venstre i figuren er kontrollert ut av beregningene. Det første forholdet er stedets *befolkningsstørrelse*. Det betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er det et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon folk virker generelt mer tiltrekkende enn små steder – selv om det naturligvis finnes unntak. Det neste er at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og som dermed har gode pendlingsmuligheter for egen befolkning også får en gevinst i form av høyere netto innflytting. Den tredje strukturelle faktoren er vekst i antall arbeidsplasser i kommunens naboskap. Dersom det er vekst i antall arbeidsplasser i andre kommuner innenfor pendlingsavstand, vil dette normalt sett, føre til høyere netto innflytting

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i Norske kommuner i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner de nevnte sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune over tid. Steder og regioners *bostedsattraktivitet* blir da målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen som kommer av de tre kommenterte strukturelle betingelsene. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som reelt attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er statistisk forventet.

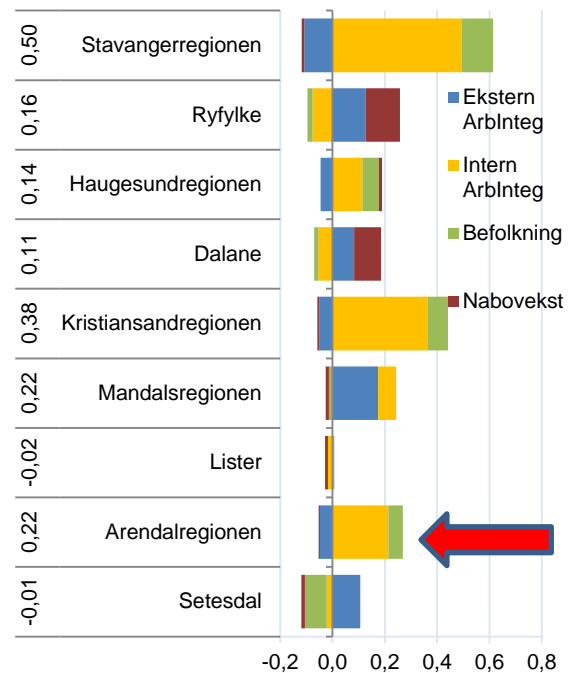
6.2.1 Strukturfaktorer for tilflytting

Når en ser bort fra arbeidsplassutviklingen, så er det Grimstad som har de beste strukturelle forutsetningene for positiv nettoflytting i Østre Agder. Kommunen er godt integrert med arbeidsmarkedet i omkringliggende kommuner med en stor nok befolkning til at de kan trekke til seg flere innflyttere av den grunn. Froland har gode forutsetninger for tilflytting på grunn av dens gode arbeidsmarkedsintegrasjon, mens Arendal har gode forutsetninger for mer tilflytting på grunn av sin størrelse. Tvedestrand, Gjerstad og Vegårshei har også en arbeidsmarkedsintegrasjon som gir gode forutsetninger for økt tilflytting, men deres lave befolkningsstørrelse og den relativt svake arbeidsplassveksten i nabokommuner virker negativt. Den lave befolkningen i Åmli gjør kommunen utsatt for netto fraflytting.

I figur 51 ser vi struktureffektene for alle regionene på Sør-Vestlandet. Her har vi også beregnet den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen mellom kommunene i regionen som er en faktor som påvirker nettoflyttingen i regionen. Østre Agder (i grafen betegnet som Arendalregionen) har intern arbeidsmarkedsintegrasjon som virker positivt for nettoflytting. Pendlingsmuligheter mellom kommunene i Østre Agder gir gode forutsetninger for netto tilflytting i hele regionen. En relativt stor befolkning gir en svak positiv effekt, mens man ikke kan belage seg på å få hjelp verken fra arbeidsplassutvikling i naboregioner eller fra arbeidsmarkedsintegrasjonen vis-a-vis naboregionene.

Figur 50: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010 - 2012 i kommunene i Aust-Agder. Samlet struktureffekt helt til venstre.

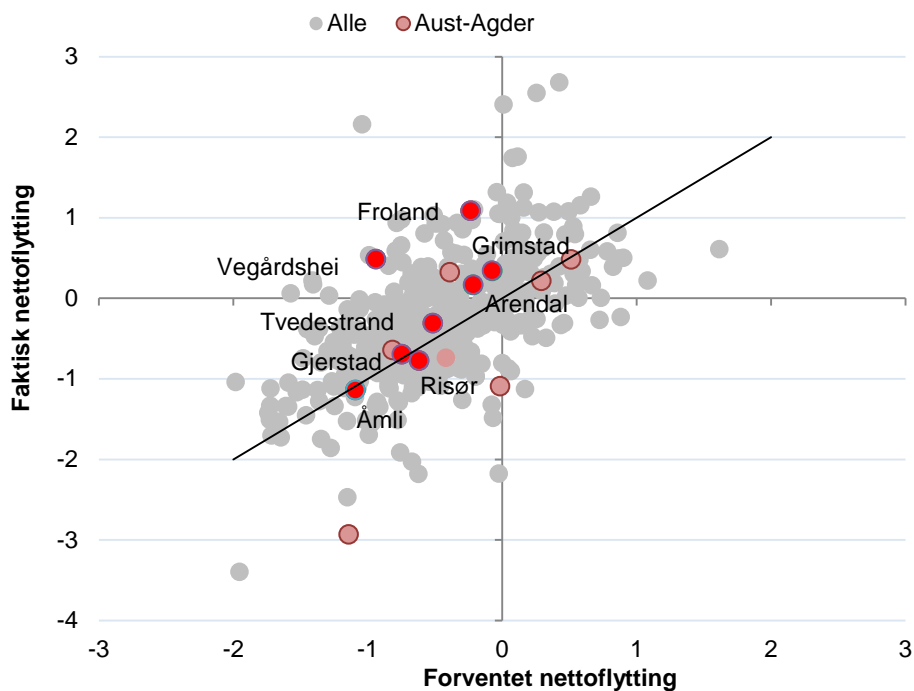

Figur 51: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre

6.3 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette notatet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes sterkt av arbeidsplassveksten på stedet, men at det også er en rekke andre forhold som enten spiller sammen med – eller på siden av dette.

Nettoflytting påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner. Størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt, det samme gjør arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Vi kan på bakgrunn av at vi har funnet disse sammenhengene regne ut hvor stor nettoflytting en kommune kan forvente å få, statistisk. I figuren nedenfor er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt i en regresjonsanalyse med den faktiske nettoflyttingen. Plasseringen i dette bildet er interessant. Det viser oss hvilke kommuner som presterer (plasserer seg) bedre enn der de skulle, i henhold til sine forutsetninger – og hvilke som presterer dårligere enn egen «skjebne».

Figur 52: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012. Aksene viser verdier i prosent.

Avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting er det målet vi bruker for å beskrive regioners reelle bostedsattraktivitet. I figuren fremkommer dette som den vertikale avstanden mellom punktet (kommunen) og regresjonslinjen.

Åmli, Gjerstad og Risør har en nøytral bostedsattraktivitet. Tilflyttingen er som forventet ut fra kommunenes strukturelle betingelser. Tvedestrand har hatt en negativ nettoflytting, men den er høyere enn statistisk forventet. De har derfor en reell positiv bostedsattraktivitet. Arendal og Grimstad har en netto tilflytting som er noe høyere enn forventet. Deres strukturelle forhold er regnet for å være på samme nivå som landsgjennomsnittet. Froland og Vegårshei skiller seg ut med en mye høyere netto tilflytting enn det vi må forvente ut fra strukturelle betingelser.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere noe fra år til år, og da spesielt for små kommuner. En ukjent andel av denne variasjonen er sannsynligvis utslag av rene tilfeldigheter – det skal små bevegelser til i folketallet før det slår markant ut for de folkefattige kommunene. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid. Det vil delvis eliminere tilfeldigheter. I tabellen under ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har vært i kommunene i Aust-Agder de siste ti *treårsperiodene*. Hvert årskolonner er derfor et snitt av tre år.

Tabell 11: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 428 kommunene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt.

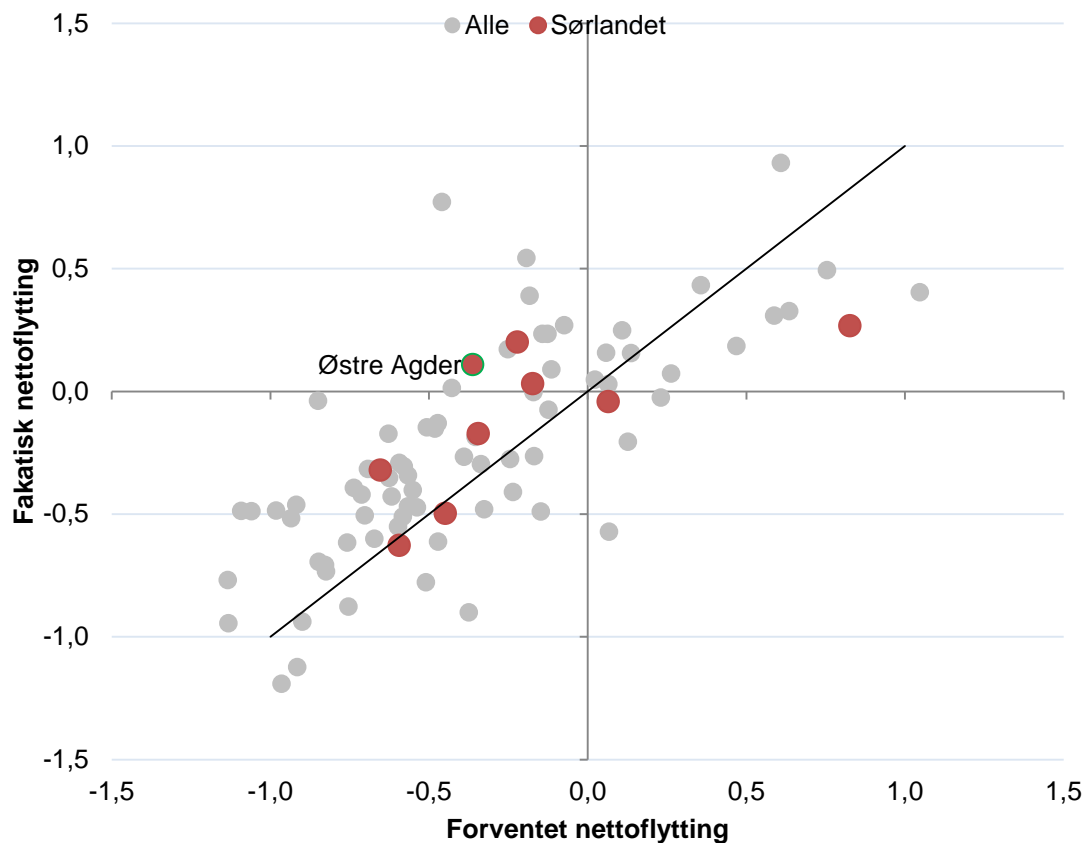
Rang		2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
31	Bykle	-0,3	-0,3	0,4	0,5	1,4	2,7	2,0	1,8	-0,4	-1,8	0,6	-0,01
47	Åmli	1,1	-0,3	0,1	0,3	0,9	1,3	0,8	0,4	0,4	-0,1	0,5	-0,01
61	Grimstad	0,8	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,6	0,4	0,4	-0,01
68	Vegårshei	0,3	0,2	-0,1	0,1	0,2	-0,1	-0,4	0,2	0,7	1,4	0,4	0,08
87	Froland	0,6	-0,2	-0,3	-0,2	0,3	-0,2	0,0	0,0	0,6	1,3	0,3	0,08
105	Birkenes	-0,4	-0,3	-0,1	0,0	0,6	0,6	0,9	0,4	0,0	-0,1	0,3	0,06
124	Iveland	0,2	0,9	0,7	0,5	0,6	0,1	0,5	0,6	0,4	-1,1	0,2	-0,09
136	Arendal	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,1	0,4	0,4	0,2	0,04
149	Evje og Hornes	0,0	-0,6	-0,7	-0,3	-0,1	0,3	0,1	0,4	0,0	0,7	0,2	0,11
220	Risør	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,01
239	Gjerstad	0,8	-0,4	-0,3	-0,6	0,4	0,2	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,02
287	Tvedestrand	-0,2	-0,8	-0,9	-0,9	-0,7	-0,2	0,0	0,2	0,1	0,2	-0,1	0,11
293	Bygland	0,6	1,9	1,3	0,5	-1,0	-1,2	-1,0	0,2	0,2	-0,3	-0,1	-0,19
329	Lillesand	0,2	-0,1	-0,3	-0,1	-0,4	-0,6	-0,4	-0,3	0,1	0,0	-0,2	-0,01
358	Valle	-0,1	-1,1	-1,8	-1,8	-1,1	-0,4	-0,1	-0,4	0,8	0,2	-0,3	0,17

I et tiårsperspektiv har Åmli, Grimstad, Vegårshei og Froland hatt en meget høy bostedsattraktivitet. De rangeres blant de øverste blant alle Norges kommuner. Vegårshei og Froland er «vinnerne» av bostedsattraktiviteten i perioden 2010 – 2012, i tillegg er trenden meget positiv. For Åmli og Grimstad er imidlertid trenden negativ.

Arendal har også hatt en positiv bostedsattraktivitet, men på et noe lavere nivå enn de ovennevnte kommunene. Risør og Gjerstad har hatt nøytral bostedsattraktivitet over den siste tiårsperioden. Tvedestrand er den eneste kommunen i Østre Agder som har hatt en negativ bostedsattraktivitet. Trenden for Tvedestrand den siste treårsperioden (som altså er akkumulert i den siste kolonnen), er imidlertid svært positiv.

6.3.1 Bostedsattraktivitet for regioner

Vi kan se på den samme sammenhengen som kommentert for kommuner ovenfor, forholdet mellom faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting, for norske regioner.

Figur 53: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting i prosent i regionene ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

I figuren er regionene på Sør-Vestlandet de røde prikkene, mens de grå er alle andre regioner i landet. Vi ser at de strukturelle betingelsene er mindre heldig for Østre Agder enn for den gjennomsnittlige norske regionen. Merk at det er flere regioner med negativ forventet nettoflytting enn motsatt – flest til venstre i diagrammet. Dette skyldes at de store folkerike regionene i Norge har så gode strukturelle forhold for økt tilflytting, at de på høyre side av diagrammet veier opp for negative struktureffekter for de fleste andre regionene.

Østre Agder har på tross av uheldige strukturelle forutsetninger for sin nettoflytting, ikke bare hatt en nettoflytting som er over det som er statistisk forventet. De er også over landsgjennomsnittet, noe som må sies å være et svært godt resultat. *Østre Agder har med andre ord en meget positiv bostedsattraktivitet.* Vi ser at det gjelder flere regioner på Sør-Vestlandet – de fleste har bedre flyttebalanse enn forventet ut fra sine utenforliggende påvirkninger.

Tabellen på under utviklingen av bostedsattraktivitet i alle regionene på Sør-Vestlandet.

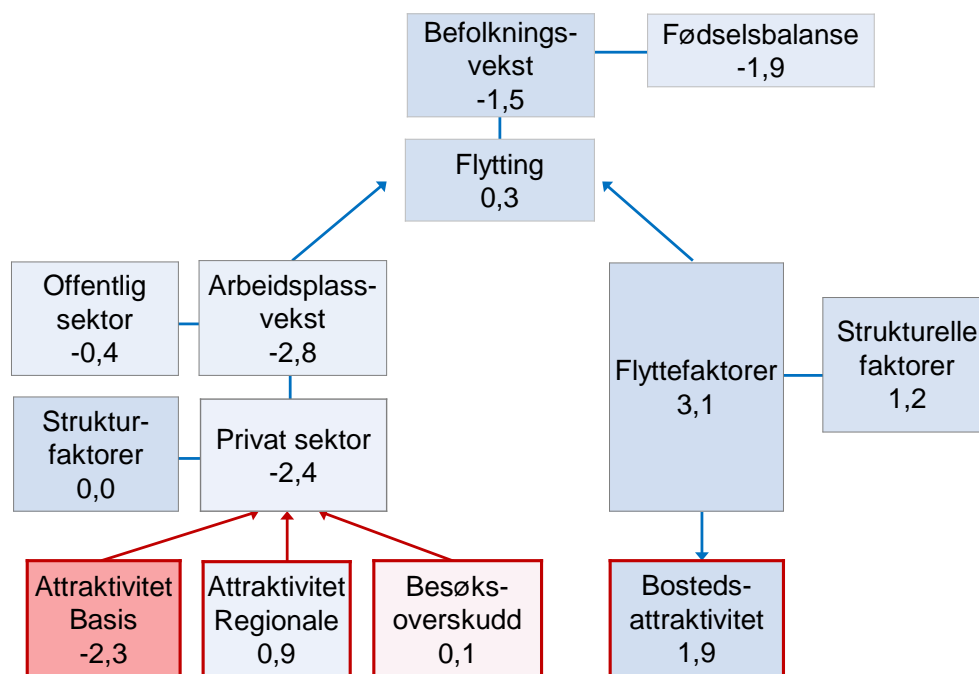
Tabell 12: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til regionen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt.

Rang	Region	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
12	Østre Agder	0,3	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,5	0,5	0,2	0,04
28	Mandalsregionen	-0,2	-0,5	-0,4	-0,3	-0,2	0,0	0,2	0,4	0,4	0,2	0,1	0,09
42	Dalane	-0,1	-0,2	-0,3	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,0	0,3	0,3	0,0	0,05
44	Haugesundregionen	-0,4	-0,5	-0,3	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,07
47	Lister	-0,5	-0,6	-0,5	0,0	0,2	0,3	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,07
56	Setesdal	0,0	-0,4	-0,6	-0,5	-0,4	0,1	0,0	0,3	0,0	0,0	-0,1	0,05
65	Ryfylke	-0,5	-0,3	-0,6	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,3	-0,2	0,4	-0,2	0,06
75	Kristiansandregionen	-0,2	-0,5	-0,2	-0,2	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1	-0,3	0,01
81	Stavangerregionen	-0,4	-0,1	-0,1	-0,4	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,5	-0,6	-0,4	-0,03

I tiårsperspektivet vi legger til grunn, er Østre Agder den regionen i landsdelen med *klart høyest bostedsattraktivitet*. Bare elleve regioner i Norge har en bedre bostedsattraktivitet målt i progressivt snitt over de siste ti treårsperiodene. Trenden for Østre Agder er også positiv. Vi ser at utviklingen siden 2009 har vært svært positiv for Østre Agder.

6.4 Oppsummering av attraktivitet

Det er på tide å sette bildet sammen og se både arbeidsplassutvikling og andre flyttefaktorer i ett bilde som viser de enkelte faktorenes betydning i forhold til hverandre. I figuren nedenfor oppsummeres derfor analysen av flytting og bostedsattraktivitet i Østre Agder, samlet.

Østre Agder, 2003 - 2012

Figur 54: Relativ utvikling i Østre Agder de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Østre Agder og i Norge. Alle tall er i prosent av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden og fratrukket tilsvarende verdier for Norge som helhet.

Befolkningsveksten i Østre Agder har vært noe under landsgjennomsnittet (-1,5 prosentpoeng). Siden boksen er blå, betyr det likevel at utviklingen har vært bedre enn i de fleste andre norske regioner. Mange har hatt svak utvikling, mens noen få nær Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, har hatt svært god utvikling. Østre Agder-regionens relative befolkningsnedgang skyldes først og fremst et relativt «fødselsunderskudd». Merk at fødselsunderskuddet har vært positivt, *men svakere enn i landet som helhet* – det er derfor det framkommer som negativt her. Flyttebalansen har imidlertid bidratt positivt til befolkningsutviklingen i regionen. Vi har tidligere kommentert at innenlandske tilflyttingen er høyere for Østre Agder enn til de fleste andre norske regioner. Arbeidsplassveksten har, relativt sett, bidratt negativt til nettoflyttingen, noe som i hovedsak skyldes relativ nedgang i *privat sektor* (-2,4).

Bransjestrukturen er omtrent som i andre regioner, og det er først og fremst den relative nedgangen i antall arbeidsplasser i *basisnæringene* som har bidratt mest til den negative arbeidsplassutviklingen i privat sektor i Østre Agder. Den bransjusterte veksten, det vi kalte reell bedriftsattraktivitet i basisnæringene, har vært negativ. De regionale næringene og besøksnæringene har hatt en positiv bransje- og befolkningsjustert vekst. De har dermed i noen grad bidratt positivt til den regionale utviklingen innenfor det private næringslivet.

Det er gode strukturelle forhold for tilflytting til Østre Agder. Når en ser bort fra den svake arbeidsplassutviklingen, er de andre flyttefaktorene, dvs. befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst, fordelaktige for regionen.

Utover dette har det faktisk vært enda høyere tilflytting til Østre Agder enn det som er statistisk forventet. Dette vises i boksen «bostedsattraktivitet» som både har en positiv tallverdi og er blå. Østre Agder viser seg, på tross av utfordringer i det private næringslivet, spesielt i basisnæringene, å være et meget attraktivt sted å bo.

Dette vil det være naturlig å legge som et kunnskapsgrunnlag for videre drøfting av næringspolitiske veivalg i regionen, utover i prosjektet.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare av sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.